

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ**
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ ΚΑΙ Ο
ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΕΠΑΥΞΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗ ΖΩΗ
ΤΟΥΣ**

**COMMUNICATION DIFFICULTIES IN ADULTS
WITH INTELLECTUAL DISABILITY AND THE
ROLE OF ALTERNATIVE AND
AUGMENTATIVE COMMUNICATION IN
THEIR LIFE**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΑΝΩΓΙΑΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ, Ph.D

ΠΑΤΡΑ 2020

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κάνοντας μία σύντομη ιστορική αναδρομή γίνεται κατανοητή εξ αρχής η σημαντικότητα της επικοινωνίας στο ανθρώπινο είδος, και όχι μόνο. Η επικοινωνία αναπτύχθηκε πριν από δισεκατομμύρια χρόνια καταδεικνύοντας την ύπαρξη αυτής της ανάγκης και τοποθετώντας την μάλιστα με το πέρας των αιώνων ως ανάγκη υψίστης σημασίας. Καλύπτοντας ο άνθρωπος ένα ευρύ φάσμα των καθημερινών βιολογικών αναγκών του μέσω της επικοινωνίας αλλά και προσφέροντας ποιότητα στη ζωή του μέσω πνευματικών και συναισθηματικών απαιτήσεων είναι ευνόητη και αδιαπραγμάτευτη η ύπαρξή της για κάθε ον. Ωστόσο, υπάρχουν και οι περιπτώσεις όπου οι επικοινωνιακές δυσκολίες αναπόφευκτα επιφέρουν και σημαντικούς περιορισμούς στη καθημερινότητα των ατόμων.

Οι περιορισμοί λοιπόν, είναι συνήθως προάγγελοι της κοινωνικής απομόνωσης και αποστασιοποίησης στις χαρές της ζωής γενικά. Αναλυτικότερα, διάφοροι παράγοντες ενδογενείς ή εξωγενείς καθιστούν τη μηχανική εκφορά του λόγου- την ομιλία, περιορισμένη ή σε κάποιες περιπτώσεις εντελώς αδύνατη. Αυτό έχει ως επακόλουθο η επικοινωνία και η συμμετοχή του ατόμου σε δραστηριότητες να περιορίζεται σημαντικά ή ακόμη και να μην υφίσταται. Για να αποφευχθούν ή τουλάχιστον να περιοριστούν τέτοια ζητήματα, τα άτομα που παρουσιάζουν διαταραχές λόγου ή ομιλίας έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν μέσω συστημάτων Εναλλακτικής και Επαυξητικής Επικοινωνίας.

Στη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία διερευνήθηκαν οι επικοινωνιακές ανάγκες ενηλίκων ατόμων με νοητική υστέρηση, όπως αυτές παρουσιάζονται από τους εκπαιδευτές- προσωπικό ενός Κέντρου Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας σε επαρχιακή πόλη. Ακόμη, γίνεται αναφορά στα συστήματα Εναλλακτικής και Επαυξητικής επικοινωνίας και τη συμβολή τους, τόσο κατά τη διάρκεια των συνεδριών της δομής, όσο και στα ευρύτερα επικοινωνιακά πλαίσια της καθημερινότητας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αναφέρεται στις επικοινωνιακές ανάγκες που αντιμετωπίζουν ενήλικες με νοητική υστέρηση και τον ρόλο που διαδραματίζει η εναλλακτική και επαυξητική επικοινωνία. Αναλυτικότερα στο πρώτο μέρος, αναφέρονται βιβλιογραφικά δεδομένα σχετικά με τον ορισμό της επικοινωνίας, τους τρόπους και τις δεξιότητες της. Ακόμη, γίνεται αναφορά στην ΕΕΕ με τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του κάθε συστήματος, τον σκοπό και τους υποψήφιους για τη χρήση τους. Ιδιαίτερης σημασίας είναι τα οφέλη από την εφαρμογή της, που υποστηρίζονται από προηγούμενες έρευνες σχετικά με την βελτίωση της επικοινωνίας αλλά και την ποιότητα ζωής εν γένει των υποψηφίων και των φροντιστών τους. Εν συνέχεια, παρατίθενται στοιχεία για τη νοητική υστέρηση και τους βαθμούς ταξινόμησης της διαταραχής. Συνδυαστικά τα προηγούμενα συνθέτουν το δεύτερο μέρος της έρευνας, δηλαδή το ρόλο της ΕΕΕ στις ανάγκες ατόμων με νοητική υστέρηση. Ειδικότερα, η έρευνα προβάλλει τις επικοινωνιακές ανάγκες ατόμων με νοητική υστέρηση όπως αυτές προκύπτουν από τη καθημερινή τους παρουσία στο Κέντρο Δημέρευσης και Ημερήσιας Φροντίδας. Το προσωπικό της δομής διερωτάται για τις ανάγκες των μελών στην επικοινωνία τους και αναλύονται τα δεδομένα που προκύπτουν συγκριτικά με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Αναφέρονται λοιπόν οι μέθοδοι που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτές καθημερινά, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στη βελτίωση της επικοινωνίας των μελών για την εύρυθμη διεξαγωγή των συνεδριών αλλά και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Στοχεύοντας κυρίως στο πραγματολογικό τομέα του λόγου, όπου υπάρχουν τα μεγαλύτερα ελλείμματα. Συστήνεται η συνέχεια του θέματος με την δημιουργία ενός πίνακα ΕΕΕ και η εφαρμογή τους στους 4 βαθμούς ταξινόμησης της διαταραχής, προκειμένου να συγκριθούν οι δυνατότητες και τα ελλείμματα σε κάθε περίπτωση.

Λέξεις Κλειδιά: εναλλακτική επαυξητική επικοινωνία, ενήλικες, νοητική υστέρηση, υποστηρικτική τεχνολογία

ABSTRACT

This present study refers to the communication needs of adults with mental retardation and the role of alternative and augmentative communication (AAC). In more detail in the first part are reported bibliographic data on the definition, the ways and the skills of communication. Furthermore this study refers to AAC and the advantages- disadvantages arising from the implementation of each system, the purpose and the candidates for their use. Of particular importance are the benefits of its implementation, supported by previous studies on improving communication and the quality of life the candidates and their caregivers. Also information on the mental retardation and the degrees of the disorder are reported. Combined, the above information composes the second part of the research- the role of AAC in the needs of people with mental retardation. In particular, the study highlights the communication needs of people with the mental retardation as they arise from their daily presence at Day and Daily Care Center. The therapists of the center are asked about the needs of the members in their communication and the data obtained are analyzed in comparison with the literature review. Consequently the methods used by the therapists on a daily basis are mentioned, that contribute to the improvement of the communication for optimization of treatment sessions and in their interpersonal relationships, as well. It is recommended to continue the study by creating an AAC board and applying them to the four degrees of the disorder, in order to compare the possibilities and deficits in each case.

Key Words: alternative augmentative communication, adults, mental disorder assistive technology,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	i
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	iv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	2
1.1 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	2
1.1.1 Ορισμός.....	2
1.1.2 Τρόποι Επικοινωνίας.....	2
1.1.3 Επικοινωνιακές Δεξιότητες.....	4
1.2 Εναλλακτική και Επαυξητική Επικοινωνία.....	5
1.2.1 Ορισμός.....	5
1.2.2 Τύποι Συστημάτων Εναλλακτικής – Επαυξητικής Επικοινωνίας.....	5
1.2.3 Υποστηρικτική Τεχνολογία.....	8
1.2.4 Σκοπός της Επαυξητικής και Εναλλακτικής Επικοινωνίας.....	9
1.2.5 Υποψήφιοι Χρήστες για Εναλλακτική και Επαυξητική Επικοινωνία.....	9
1.2.6 Οφέλη της Εναλλακτικής και Επαυξητικής Επικοινωνίας.....	10
1.2.7 Εναλλακτική και Επαυξητική Επικοινωνία- Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα – Έρευνες.....	13
1.3 Νοητική Υστέρηση και Επικοινωνιακές Ανάγκες.....	16
1.3.1 Ορισμός.....	16
1.3.2 Ταξινόμηση Νοητικής Υστέρησης και Ελλείμματα.....	16
1.3.3 Δοκιμασίες Εκτίμησης Νοητικού Δυναμικού.....	19
1.3.4 Χρήση Συστημάτων ΕΕΕ και Συσκευές ΥΤ σε άτομα με νοητική υστέρηση.....	21
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	24
2.1 Μεθοδολογία Έρευνας.....	24
2.1.1 Δειγματοληψία.....	24
2.1.2 Ερευνητικό Εργαλείο.....	25
2.1.3 Ερευνητική Διαδικασία.....	25
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	27
3.1 Αποτελέσματα.....	27
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	29
4.1 Συζήτηση- Συμπεράσματα.....	29
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.....	33
5.1 Μελλοντική Εργασία.....	33
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	34
7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	38

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αρκετοί ενήλικες με νοητική υστέρηση αποτυγχάνουν να επικοινωνήσουν επαρκώς και να καλύψουν μέρος των καθημερινών τους αναγκών και συνηθειών. Γεγονός, που αποδεικνύει τη σημαντικότητα της αποτελεσματικής επικοινωνίας στη ζωή αυτών των ατόμων. Τα άτομα με νοητική υστέρηση παρουσιάζουν διάφορες σοβαρές επικοινωνιακές βλάβες οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν, στοχεύοντας στην ομαλή ένταξη τους στη κοινωνία. Υπάρχει μία γενική ομοφωνία η οποία υποστηρίζει ότι τέτοιου είδους ελλείμματα είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν με τη χρήση της Εναλλακτικής και Επαυξητικής επικοινωνίας.

Μάλιστα, κρίνεται απαραίτητη η γνώση και η κατάρτιση σχετικά με την εφαρμογή συστημάτων όχι μόνο από τους ίδιους τους χρήστες αλλά και από τους φροντιστές και το ευρύτερο περιβάλλον τους. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από πλήθος ερευνών τόσο στον Ελλαδικό χώρο, όσο και σε χώρες του εξωτερικού και τεκμηριώνεται μέσω δημοσιευμένων και εμπειριστατωμένων ερευνών. Σε συνδυασμό με τη κλασσική ιατρική βιβλιογραφία αναφέροντας στοιχεία για τη νοητική υστέρηση και τη κλινική εικόνα αυτής, γεννάται ο προβληματισμός για την αντιμετώπιση των επικοινωνιακών ελλειμμάτων σε άτομα με νοητική υστέρηση μέσω της χρήσης ΕΕΕ.

Έτσι, η παρούσα εργασία προσεγγίζει τις επικοινωνιακές ανάγκες που προκύπτουν σε ενήλικα άτομα με νοητική υστέρηση ενός ΚΔΗΦ αλλά και τη συμβολή της Εναλλακτικής και Επαυξητικής Επικοινωνίας (ΕΕΕ) σ αυτή τη διαταραχή σε καθημερινά ζητήματα που προκύπτουν. Συλλέγοντας μάλιστα δεδομένα από το προσωπικό και τους θεραπευτές της δομής, γίνεται κατανοητό ότι αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος όχι μόνο για τον επαγγελματία λογοθεραπευτή αλλά και ως κοινωνικό φαινόμενο.

Κεφάλαιο Πρώτο

1.1 Επικοινωνία:

1.1.1 Ορισμός:

Ως επικοινωνία ορίζεται η ενεργή διαδικασία μέσω της οποίας δύο ή και περισσότερα μέλη έχουν τη δυνατότητα να μοιραστούν μία πληροφορία μεταξύ τους. Αναλυτικά, η επικοινωνία υφίσταται εφόσον υπάρχει ο πομπός, ο δέκτης και το επιδιωκόμενο μήνυμα. Ο πομπός κωδικοποιεί το μήνυμα που μεταδίδει, ενώ ο δέκτης το αποκωδικοποιεί. Σε κάθε περίπτωση και οι δυο επικοινωνιακοί παρτενέρ πρέπει να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις διεργασίες της επικοινωνίας. Έτσι ώστε, όλες οι πληροφορίες και τα νοήματα που περιλαμβάνει το μήνυμα να μεταβιβάζονται αποτελεσματικά παραμένοντας ακέραια.

1.1.2 Τρόποι Επικοινωνίας

Η επικοινωνία είναι μία διεργασία η οποία επιδιώκεται όχι μόνο από τον άνθρωπο, αλλά ακόμη και από τα ζώα και τα φυτά, ακολουθώντας φυσικά δικές τους νόρμες όσον αφορά τα επικοινωνιακά συστήματα. Ακόμη, μπορεί να υφίσταται και μέσω των μηχανών. Επομένως, η επικοινωνία συναντάται σε οποιοδήποτε έμβιο ή άβιο ον, εφόσον υπάρχει η πρόθεση ανταλλαγής μηνύματος.

Η ομιλία και ο λόγος είναι δύο έννοιες συνυφασμένες με την επικοινωνία. Παρ' όλα αυτά αποτελούν απλώς ένα μέρος αυτής, καθώς η επικοινωνία μπορεί να υπάρξει και με άλλους τρόπους.

Ειδικότερα, ως ομιλία αναφέρεται η μηχανική εκφορά του λόγου, κατά την οποία απαιτείται ο ακριβής συγχρονισμός και συντονισμός των νευρομυϊκών κινήσεων των φωνητικών οργάνων για την παραγωγή ήχων και κατ' επέκταση των γλωσσολογικών μονάδων. Συνεπώς, η ομιλία αποτελεί έναν από τους τρόπους επίτευξης της επικοινωνίας μεταδίδοντας τα μηνύματα προφορικά.

Εν συνεχεία ο λόγος ως το σύνολο των σκέψεων, των συναισθημάτων, των ιδεών, για τα οποία υπάρχει η επιθυμία να μεταβιβαστούν, διακρίνεται στον προφορικό και τον γραπτό λόγο. Συχνότερα βέβαια ο λόγος συναντάται και χρησιμοποιείται με τη προφορική χρήση της γλώσσας. Ωστόσο, σύμφωνα με τους γλωσσολόγους ο όρος λόγος χρησιμοποιείται για την περιγραφή της γλώσσας ως εσωτερικό σύστημα το οποίο ενυπάρχει στη συνείδηση του ομιλητή. Στον αντίποδα βρίσκεται η ομιλία, η οποία εφαρμόζει το προαναφερθέν σύστημα σε κάθε ομιλητή.

Όπως προαναφέρθηκε η επικοινωνία επιτυγχάνεται με ποικίλους τρόπους, εκτός της ομιλίας. Σ αυτό συμβάλλουν η ακοή, η όραση, η αφή, ακόμη και μέσω της όσφρησης μπορεί να υφίσταται επικοινωνία, παρ' όλο που οι έρευνες βρίσκονται σε πρώιμα στάδια. Αναλυτικά :

Επικοινωνία μέσω της ακοής:

- Ομιλία
- Φωνητικά αντανακλαστικά, όπως βήχας και επιφωνήματα

- Μουσικοί ήχοι, όπως το σφύριγμα παρατηρείται σε διάφορους αγροτικούς πληθυσμούς σε κοινότητες στην Αφρική ή ακόμη και στο χωριό Αντιά στην Εύβοια- γλώσσα σφυριά
- Χαρακτηριστικά της φωνής όπως ένταση, χροιά
- Ήχοι που παράγονται από διάφορα αντικείμενα

Επικοινωνία μέσω της όρασης:

- Νοηματική γλώσσα
- Γραφή και ορθογραφικοί κώδικες
- Κινήσεις, εκφράσεις σώματος
- Τεχνητά συστήματα Εναλλακτικής και Επαυξητικής επικοινωνίας με σύμβολα και εικόνες

Επικοινωνία μέσω της αφής:

- Γλώσσες τυφλών- κωφών
- Μυστικοί κώδικες κοινοτήτων
- Άγγιγμα και σχετική κοινωνική συμπεριφορά

Έτσι, διαπιστώνεται πως υπάρχουν διάφοροι τρόποι που μπορεί να επικοινωνήσει κάποιος. Η επικοινωνία λοιπόν είναι δυνατόν να διακριθεί ως λεκτική, μη λεκτική και ως γραπτή.

Λεκτική επικοινωνία:

Η λεκτική επικοινωνία είναι συνυφασμένη με το κομμάτι του λόγου. Παρουσιάζεται ως η λιγότερο χρονοβόρα διαδικασία καθώς κατέχει το πλεονέκτημα να μεταδίδεται το πλήθος μηνυμάτων σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Ενώ, ταυτόχρονα τα μηνύματα είναι λιγότερο συγκεχυμένα και σαφή. Τα χαρακτηριστικά της φωνής όπως η ένταση, το ύψος, ο τόνος, η χροιά είναι στοιχεία τα οποία καθιστούν τα μηνύματα ακόμη πιο ευδιάκριτα δίνοντας έμφαση.

Μη λεκτική επικοινωνία:

Η μη λεκτική επικοινωνία περιλαμβάνει διάφορα στοιχεία όπως: χειρονομίες, νεύματα, νοήματα, εκφράσεις προσώπου, αντανάκλαστικά, κινήσεις και στάση του σώματος. Ακόμη, σ αυτή περιλαμβάνεται η δείξη αντικειμένων, συμβόλων, γραμμμάτων, εικόνων, σκίτσων. Παρά το πλήθος εξωλεκτικών στοιχείων που την απαρτίζουν, η μη λεκτική επικοινωνία μπορεί να προκαλέσει σύγχυση μεταξύ των επικοινωνιακών παρτενέρ φέροντας εξ ορισμού τα αντίθετα αποτελέσματα. Επίσης, εκ των πραγμάτων αποτελεί πιο χρονοβόρα διαδικασία σε σχέση με τη λεκτική επικοινωνία. Τέλος αξίζει να σημειωθεί, πως απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η βλεμματική επαφή, προκειμένου τα προαναφερθέντα στοιχεία να γίνονται αντιληπτά.

Γραπτή επικοινωνία:

Ένα άλλο σύνολο στοιχείων απαρτίζουν το γραπτό λόγο, όπως: συλλαβές, λέξεις, προτάσεις και ολόκληρα κείμενα. Τα σημεία στίξης ή ακόμη και συγκεκριμένες λέξεις χρησιμοποιούνται για να δοθεί έμφαση και να αντικατασταθούν κατ επέκταση τα στοιχεία της φωνής όπως θα γινόταν σ αντίστοιχη περίπτωση στην λεκτική επικοινωνία. Βέβαια, η γραπτή επικοινωνία καθίσταται ως πιο δύσκολη συγκριτικά με τους προηγούμενους τρόπους, καθώς απαιτείται η κατάκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων.

Η ανθρώπινη επικοινωνία μπορεί ακόμη να διαχωριστεί σε ενδοπροσωπική και διαπροσωπική, αναλόγως τον επικοινωνιακό παρτενέρ. Αναλυτικότερα, η ενδοπροσωπική επικοινωνία αφορά ένα άτομο και τους τρόπους με τους οποίους ο ίδιος επικοινωνεί με τον εαυτό του. Ενώ, η διαπροσωπική επικοινωνία αφορά δύο ή και περισσότερα πρόσωπα. Έτσι, η διαπροσωπική επικοινωνία είναι δυνατόν να λάβει διάφορες μορφές, ανάλογα με:

Τον τρόπο μετάδοσης του μηνύματος, διακρίνεται σε μονοκατευθυντική ή σε αλληλεπιδραστική

Την απόσταση των ατόμων, οπότε διακρίνεται σε πρόσωπο με πρόσωπο ή σε επικοινωνία με μεγάλη απόσταση

Τη διαφορά του χρόνου μετάδοσης του μηνύματος και του χρόνου λήψης, επομένως διακρίνεται σε σύγχρονη όταν η μετάδοση και η λήψη γίνονται ταυτόχρονα, σε πραγματικού χρόνου όταν η χρονική τους διαφορά είναι μηδαμινή και ασύγχρονη όταν η μετάδοση και η λήψη δεν είναι ταυτόχρονες.

Το σύστημα που χρησιμοποιείται, άρα σε λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία.

Το πλήθος των ατόμων που επικοινωνούν και συμμετέχουν σε άμεση σύγχρονη επικοινωνία, οπότε διακρίνεται σε δύο προσώπων, σε συνδιάσκεψη εφόσον συμμετέχουν τρία ή και περισσότερα άτομα, αλλά ο αριθμός τους είναι σχετικά μικρός και σε μαζική όταν το μήνυμα απευθύνεται αντίστοιχα σε μεγάλο αριθμό ατόμων.

Διαπροσωπική επικοινωνία μπορεί να υφίσταται μέσω υπολογιστών, σε περιπτώσεις όπου δύο άτομα επικοινωνούν πρόσωπο με πρόσωπο ή σε απόσταση μέσω υπολογιστικών συστημάτων.

1.1.3 Επικοινωνιακές Δεξιότητες:

Σύμφωνα λοιπόν με τον Light, 1989 προκειμένου να υφίσταται επικοινωνία αλλά να είναι και αποτελεσματική είναι δυνατόν να ακολουθούνται οι επόμενες δεξιότητες, όπως:

- Οι Γλωσσικές δεξιότητες: είναι οι δεξιότητες οι οποίες σχετίζονται με την επάρκεια του κάθε ατόμου να γνωρίζει αρχικά τη γλώσσα που ομιλείται, τη μάθηση αυτού του γλωσσικού κώδικα δηλαδή το λεξιλόγιο του αλλά ακόμη και τα σύμβολα του για το σχηματισμό των προτάσεων.
- Οι Κοινωνικές δεξιότητες: είναι οι δεξιότητες οι οποίες σχετίζονται με την πραγματολογία των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, όπως για παράδειγμα: η έναρξη ή και η συνέχεια της συζήτησης, τον σχολιασμό, τον χαιρετισμό, τα αιτήματα, τα ερωτήματα, τη βλεμματική επαφή, χειρονομίες και εκφράσεις προσώπου. Στοιχεία που αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε κατάσταση του ομιλητή κλπ
- Οι Λειτουργικές δεξιότητες
- Οι Δεξιότητες στρατηγικής : είναι οι δεξιότητες όπως για παράδειγμα: η ικανότητα του ατόμου να αντισταθμίζει τους λειτουργικούς περιορισμούς που προκύπτουν από τους προαναφερθέντες τομείς

Ανεξαρτήτως του τρόπου που θα επιλέξει ο επικοινωνιακός παρτενέρ να εκφράσει την άποψη του και να επικοινωνήσει τις ανάγκες του, μέγιστο ρόλο καταλαμβάνουν οι πραγματολογικές δεξιότητες. Ακόμη και στην εναλλακτική και επαυξητική επικοινωνία, για την οποία γίνεται εκτενής αναφορά εν συνεχεία, η πραγματολογία είναι βασικός συντελεστής.

Είναι ευρέως γνωστό πως υπάρχουν ποικίλες πραγματολογικές δεξιότητες οι οποίες πρέπει να τηρούνται. Για παράδειγμα, η σωστή εναλλαγή σειράς μεταξύ πομπού και δέκτη, ο σεβασμός ανάμεσα στους συνομιλητές και η βλεμματική επαφή μεταξύ αυτών, όπως προαναφέρθηκε. Ακόμη, το ενδιαφέρον για τα συναισθήματα και τις απόψεις του συνομιλητή και η κατάλληλη απόσταση μεταξύ τους αλλά και η κατανόηση της σηματοδότησης της έναρξης και λήξης της συζήτησης. Όλα τα προηγούμενα αποτελούν καίρια σημεία για την επίτευξη της ομαλής επικοινωνίας κι αν σε κάποιο από αυτά παρουσιάζεται έλλειμμα, τότε κι η ίδια η επικοινωνία είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως ελλιπής.

1.2 Εναλλακτική και Επαυξητική Επικοινωνία

1.2.1 Ορισμός:

Η επαυξητική και εναλλακτική επικοινωνία είχε οριστεί αρχικά ως ένα πεδίο που υποστηρίζει αποκλειστικά τους ανθρώπους με σοβαρές δυσκολίες στην έκφραση και την επικοινωνία. Είναι ένα σύστημα επικοινωνίας με κλινικές και εκπαιδευτικές πρακτικές που προσφέρουν στρατηγικές και προσεγγίσεις ώστε να υποβοηθήσουν ή και να αντικαταστήσουν τη φυσική ομιλία και ή τη γραφή. (Lloyd, Fuller&Arvidson, 1997 στο Schlosser&Sigafos, 2006)

Εναλλακτική επικοινωνία χρησιμοποιείται στη περίπτωση που υπάρχει ολοκληρωτική έλλειψη ομιλίας, ενώ η επαυξητική επικοινωνία χρησιμοποιείται για να υποβοηθήσει την ομιλία γενικά ή σε περίπτωση που η ομιλία είναι μη καταληπτή. (Georgopoulos, 2013)

Η εναλλακτική επικοινωνία χρησιμοποιείται στη περίπτωση ολοκληρωτικής έλλειψης της ομιλίας. Επαυξητική επικοινωνία χρησιμοποιείται για επικοινωνιακούς λόγους ή λόγους γλωσσικής ανάπτυξης. Η χρήση εναλλακτικού ή επαυξητικού συστήματος επικοινωνίας υποστηρίζει τις προσπάθειες του ατόμου να επικοινωνήσει με επιτυχία, μέχρι και αν , η ομιλία επαρκεί για να ανταπεξέλθει στις επικοινωνιακές ανάγκες. Λειτουργεί ως προσωρινό ή μακροπρόθεσμο μέσο επικοινωνίας ή ως μέσο διευκόλυνσης της ανάπτυξης της ομιλίας. Άτομα που επικοινωνούν κυρίως λεκτικά μπορεί να χρειαστούν να μάθουν τεχνικές να χρησιμοποιούν όταν η επικοινωνία αποτυγχάνει. (Κουρουπέτρογλου&Λιάλιου, 2002)

1.2.2 Τύποι συστημάτων ΕΕΕ:

Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τις επικοινωνιακές ανάγκες του κάθε ατόμου, η Εναλλακτική Επαυξητική επικοινωνία διαχωρίζεται σε δύο τύπους: α) την υποβοηθούμενη και β) τη μη υποβοηθούμενη επικοινωνία.

Υποβοηθούμενη επικοινωνία: (aidedcommunication) : χαμηλής, μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας . Κατά τη διάρκεια χρήσης της υποβοηθούμενης επικοινωνίας, η γλωσσική έκφραση παρουσιάζεται με φυσική υπόσταση δηλαδή εξωτερική από τον χρήστη.

1. Χαμηλής τεχνολογίας: στα χαμηλής τεχνολογίας συστήματα δεν απαιτείται κάποια πηγή ενέργειας ενώ σ αυτή περιλαμβάνονται τα βιβλία, οι πίνακες σε χαρτί ή παρόμοιο υλικό που αποτελείται από εικόνες, τα σύμβολα, οι φωτογραφίες ή οι λέξεις, για παράδειγμα το PECS.

Σημαντικά χαρακτηριστικά αυτών των συστημάτων είναι το χαμηλό κόστος αλλά και το γεγονός ότι η εφαρμογή του γίνεται εύκολα κατανοητή.

2. Μεσαίας τεχνολογίας: για τη χρήση αυτών των συστημάτων απαραίτητη προϋπόθεση είναι κάποια πηγή ενέργειας, ενώ εξάγουν φωνή, φως ή κείμενο. Για παράδειγμα, υπάρχουν συσκευές που ανάβουν και σβήνουν ή στατικές συσκευές πολλαπλών μηνυμάτων. Θετικά στοιχεία τέτοιου είδους συστημάτων αποτελούν ότι το κόστος σ αυτό το είδος τεχνολογίας είναι μέτριο και η εκμάθηση του είναι ιδιαίτερα εύκολη.
3. Υψηλής τεχνολογίας: χαρακτηριστικό αυτών των συστημάτων είναι ότι πρόκειται για δυναμικά μικροηλεκτρονικά συστήματα τα οποία παράγουν ομιλία. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι συσκευές που βασίζονται σε υπολογιστή (tablets, netbooks) Είναι φορητές συσκευές και εύκολης χρήσης που προσαρμόζονται και επεκτείνουν τα δε δομένα τους. Ωστόσο, ακριβώς λόγω της προηγμένης τεχνολογίας τους, το κόστος είναι συνήθως υψηλό.

Μη υποβοηθούμενη επικοινωνία: (unaidedcommunication) πρόκειται για το είδος της επικοινωνίας όπου ο χρήστης αντικαθιστά την έννοια με ένα σύμβολο το οποίο έχει δημιουργηθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η νοηματική γλώσσα, ή ακόμη το σύστημα Makaton, τα νεύματα, η δείξη κεφαλής, οι εκφράσεις προσώπου, οι κινήσεις σώματος κλπ

Στη συνέχεια λοιπόν, περιγράφονται κάποια από τα πιο γνωστά συστήματα εναλλακτικής και επαυξητικής επικοινωνίας, τα οποία αναφέρονται και στο δεύτερο μέρος της εργασίας, το ερευνητικό, από τους ερωτηθέντες. Για παράδειγμα, περιγράφονται τα ακόλουθα: PECS, MAKATON, TEACH, BRAILLE, η νοηματική γλώσσα αλλά και στοιχεία τα οποία χρησιμοποιούνται για την επίτευξη ενός επικοινωνιακού πίνακα.

PECS (Picture Exchange Communication System)

Πρόκειται για το επικοινωνιακό σύστημα που δημιουργήθηκε από τους LoriFrost&AndyBondy κατά το έτος 1985. Η λειτουργία του βασίζεται στις αρχές της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς μέσω της ανταλλαγής εικόνων με γραφικά σύμβολα και ρεαλιστικές απεικονίσεις. Για την εύρυθμη λειτουργία των προγραμμάτων παρέμβασης αλλά και για τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα είναι απαραίτητα στοιχεία η εφαρμογή συγκεκριμένων στρατηγικών και η χρήση των κατάλληλων ενισχυτών. Ο βασικός στόχος του συστήματος είναι η ανάπτυξη λειτουργικών δεξιοτήτων επικοινωνίας μέσω στρατηγικών διόρθωσης λάθους, στρατηγικών γενίκευσης και συστημάτων ενίσχυσης.

Η διαδικασία για την εφαρμογή του προγράμματος ξεκινά με τον πρώτο επικοινωνιακό παρτενέρ να επιλέγει και να δείχνει την εικόνα που επιθυμεί προς τον άλλον επικοινωνιακό σύντροφο ανταλλάσσοντας με το αντικείμενο που επιθυμεί. Η εφαρμογή επιτυγχάνεται αρχικά με την χρήση μόνο μιας εικόνας. Στην συνέχεια όμως η διαδικασία ανεβαίνει επίπεδο συνδυάζοντας διάφορες εικόνες ώστε να εκπαιδευτούν οι χρήστες στις γραμματικές δομές, στις σημασιολογικές σχέσεις και τις λειτουργίες επικοινωνίας και γενικεύοντας όσα έχουν διδαχθεί σε διαφορετικά επικοινωνιακά πλαίσια. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί πως το πρωτόκολλο ακολουθεί τα πρότυπα με βάση την τυπική ανάπτυξη της γλώσσας.

Οι εκπαιδευτές που χρησιμοποιούν και διδάσκουν το σύστημα πρέπει να έχουν εκπαιδευτεί κι οι ίδιοι αρχικά και οι γνώσεις τους να είναι αναγνωρισμένες. Σε αντίθεση με τους χρήστες που δεν υπάρχει κάποια απαίτηση, μπορεί να είναι ακόμη και μικρής ηλικίας. Το υλικό που προτείνεται από τους κατασκευαστές είναι κάποιες εικόνες, στις οποίες όμως μπορούν να προστεθούν κι άλλες στη συνέχεια. Σε κάθε περίπτωση το υλικό δεν είναι σύνθετο ή ακριβό ενώ είναι δυνατόν να εφαρμοστεί σε διαφορετικά επικοινωνιακά πλαίσια.

Το σύστημα επικοινωνίας PECS αποτελεί χρήσιμο εργαλείο ολοκληρωμένης προσέγγισης ΕΕΕ και ενδείκνυται σε άτομα με αυτισμό, γλωσσικά προβλήματα, επίκτητα νευρολογικά προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, δε συνίσταται σε άτομα που παρουσιάζουν προβλήματα όρασης.

ΜΑΚΑΤΟΝ

Το λεξιλόγιο Makaton σχεδιάστηκε κατά το έτος 1973 από την λογοπεδικό Margaret Walker ως συνδυαστικό πρόγραμμα ΕΕΕ με ομιλία, νοηματικά σήματα και γραφικά σύμβολα. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε ενήλικες κωφούς οι οποίοι παρουσίαζαν και σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες.

Το λεξιλόγιο αποτελείται περίπου από 350 λέξεις κατανεμημένες σε εννιά στάδια και επίπεδα λεξιλογίου. Μάλιστα, στο πέμπτο στάδιο χρησιμοποιούνται έννοιες σχετικές με την επικοινωνία σε μια ευρύτερη κοινωνική ομάδα. Αρχικά, η χρήση του συστήματος εστιάζει στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων επικοινωνίας και γλώσσας. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται σ αυτή τη περίπτωση περιλαμβάνει έννοιες για τη κάλυψη καθημερινών βασικών αναγκών. Μετέπειτα, σε ένα ανώτερο επίπεδο όπως είναι η κατάκτηση δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής χρησιμοποιείται πιο περίπλοκο λεξιλόγιο σε σχέση με το προηγούμενο επίπεδο.

Πρόκειται για άλλο ένα σύστημα το οποίο προϋποθέτει την εκπαίδευση σε εξειδικευμένους κύκλους σεμιναρίων. Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί, πως η χρήση του ξεκινά από μικρή ηλικία και φυσικά είναι κατάλληλο να ανταποκριθεί σε ποικίλα επικοινωνιακά πλαίσια.

ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Η νοηματική γλώσσα είναι ένα σύστημα επικοινωνίας το οποίο χρησιμοποιεί κατά κόρον από κωφά άτομα μέσω κωδικοποιημένων κινήσεων των χεριών, που προέρχονται από σύμβολα. Ο συγκεκριμένος τρόπος των κινήσεων συμβολίζει στην ουσία τις έννοιες, τα γράμματα και τους αριθμούς.

Με βάση τα προαναφερθέντα είναι εύκολη κάποια πιθανή σύγχυση μεταξύ των νοηματικών γλωσσών και των απλών χειρονομιών που χρησιμοποιούμε στη καθημερινότητα. Έτσι λοιπόν καθίσταται κατανοητό ότι μία νοηματική γλώσσα είναι πλήρες γλωσσικό σύστημα με γραμματική και συντακτική δομή και λεξιλόγιο.

BRAILLE

Το επικοινωνιακό σύστημα Braille βασίζεται στην αίσθηση της αφής για ανάγνωση και γραφή και ενδείκνυται κυρίως για άτομα τυφλά- με σοβαρές διαταραχές όρασης ή με πολλαπλές αισθητηριακές βλάβες εν γένει. Ωστόσο, η χρήση του αντενδείκνυται σε άτομα με σοβαρά νοητικά ελλείμματα. Κάθε χαρακτήρας του συστήματος δημιουργείται με συνδυασμό κάποιων από τις 6 στιγμές ενός πλέγματος 3 γραμμών και 2 στηλών, με αυστηρά συγκεκριμένο τρόπο. Οι χαρακτήρες του αποδίδουν γράμματα, τμήματα λέξεων ή ολόκληρες λέξεις.

1.2.3 Υποστηρικτική Τεχνολογία

Η υποστηρικτική τεχνολογία ορίζεται ως ένας τομέας που χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις εναλλακτικής και επαυξητικής επικοινωνίας. Είναι δυνατόν μέσω των προηγμένων συστημάτων εφαρμογών, ομιλητών, υπολογιστών και πολλών ακόμη να αναπτύσσεται η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση στα άτομα που εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα ομιλίας.

Με το πέρασ των χρόνων και όσο προχωρούσε η γνώση σχετικά με τους τρόπους εναλλακτικής και επαυξητικής επικοινωνίας , έκαναν την εμφάνισή τους διάφοροι ορισμοί για την υποστηρικτική τεχνολογία. Ορισμένοι απ αυτούς παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Ο όρος Υποστηρικτική Τεχνολογία (ΥΤ) ανακοινώθηκε για πρώτη φορά ως επίσημη έννοια το 1988, σα νομικό στοιχείο στη νομοθεσία των ΗΠΑ, όπου συνθέτει μαζί με άλλους νόμους το ADA- AmericanwithDisabilitiesAct (UnitedStates, 2004 Ferreiraetal., 2013). Μέσω αυτής της νομοθεσίας ορίζεται πως η Υποστηρικτική Τεχνολογία αποτελεί έναν εξοπλισμό που χρησιμοποιείται για να αυξήσει, να βελτιώσει ή να διατηρήσει τις λειτουργικές ικανότητες των ατόμων με αναπηρίες, αυτές οι υπηρεσίες είναι που βοηθούν άμεσα το άτομο με αναπηρία να δεχθεί και να χρησιμοποιήσει αυτές τις πηγές. (Ferreiraetal., 2013).

<< Ο όρος συσκευή υποστηρικτικής τεχνολογίας σημαίνει οποιοδήποτε αντικείμενο, μέρος εξοπλισμού ή σύστημα προϊόντων, που είτε έχει αγοραστεί έτοιμο προς χρήση, είτε είναι τροποποιημένο ή προσαρμοσμένο και χρησιμοποιείται για να αυξήσει, διατηρήσει ή βελτιώσει τις λειτουργικές δυνατότητες των ατόμων με αναπηρία. >> (δημόσιο δίκαιο 100-407, για την προώθηση των υποστηρικτικών τεχνολογιών, ΗΠΑ), (CongressionalReport, 1988)

<< Υποστηρικτική τεχνολογία είναι εξοπλισμός ή συσκευές που χρησιμοποιούνται για να αυξηθεί η ανεξαρτησία ατόμων με αναπηρίες. Τα προϊόντα αυτά μπορεί να είναι διαθέσιμα εμπορικά, τροποποιημένα ή προσαρμοσμένα στον χρήστη. >>

<< Υπηρεσία υποστηρικτικής τεχνολογίας (assistivetechnologyservice) ορίζεται ως οποιαδήποτε υπηρεσία η οποία βοηθά άμεσα τα άτομα με αναπηρία στην επιλογή, απόκτηση ή χρήση συσκευών Υποστηρικτικής Τεχνολογίας. >>

Η αναπηρία ορίζεται ως μία κατάσταση που επηρεάζει ένα άτομο σε περίπτωση που υπάρχει διαφορά μεταξύ των δυνατοτήτων του και των περιβαλλοντικών παραγόντων και η διαφορά αυτή περιορίζει τη ποιότητα της ζωής του και εμποδίζει τη πλήρη εκμετάλλευση του δυναμικού του στη κοινωνία. (ΠΟΥ, 2001)

Τα συστήματα ΕΕΕ και οι συσκευές ΥΤ έχουν τη δυνατότητα αφενός να ενδυναμώσουν το λειτουργικό επίπεδο ενός χρήστη και αφετέρου να ελαττώσουν τις απαιτήσεις που

δημιουργούνται από το εκάστοτε περιβάλλον του. Σε κάθε περίπτωση οι προαναφερθείσες μέθοδοι βοηθούν στην συρρίκνωση του χάσματος που δημιουργείται ανάμεσα στην αναπηρία κάθε είδους και τη ζωή.

Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται ορισμένα από τα συστήματα υποστηρικτικής τεχνολογίας, τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους και χρησιμοποιούνται με βάση τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες που παρουσιάζει κάθε υποψήφιος χρήστης. Αναλυτικότερα:

- Βοηθήματα καθημερινής ζωής
- Βοηθήματα ακοής
- Συστήματα ΕΕΕ
- Ηλεκτρονικοί υπολογιστές
- Συσκευές ελέγχου περιβάλλοντος
- Κινητικότητα
- Βοηθήματα όρασης
- Ψυχαγωγία, ελεύθερος χρόνος και παιχνίδι
- Παιχνίδια υποστηρικτικής τεχνολογίας και διακόπτες
- Θέση εργασίας
- Βοηθήματα μεταφοράς
- Επαγγελματικές δεξιότητες

1.2.4 Σκοπός της ΕΕΕ

Όλα τα προαναφερθέντα συστήματα προσφέρουν εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, βελτιώνοντας τόσο τη καθημερινότητα όσο και τη ποιότητα ζωής, τις διαπροσωπικές σχέσεις ακόμη και την ψυχολογία των ατόμων με διάφορες διαταραχές αλλά και του περιβάλλοντός τους. Τα συστήματα Εναλλακτικής και Επαυξητικής επικοινωνίας συνίσταται σε άτομα των οποίων η επικοινωνία χαρακτηρίζεται ως ελλειμματική ή ακόμη και ανύπαρκτη, εξαιτίας διαφόρων παραγόντων. Η επαυξητική επικοινωνία χρησιμοποιείται για να υποστηρίξει τις υπάρχουσες ικανότητες ομιλίας, ενώ η εναλλακτική επικοινωνία αντικαθιστά την ομιλία, εφόσον η τελευταία δεν υφίσταται.

1.2.5 Υποψήφιοι για ΕΕΕ

Όπως προαναφέρθηκε υποψήφιοι για τη χρήση συστημάτων ΕΕΕ είναι δυνατόν να είναι άτομα που αντιμετωπίζουν επικοινωνιακές διαταραχές κι αυτό τους στερεί δικαιώματα και συμμετοχή σε καθημερινές λειτουργικές ανάγκες. Οι επικοινωνιακές διαταραχές μπορεί να προέρχονται είτε από γενετικούς παράγοντες και να υπάρχει συννοσηρότητα. Είτε, να οφείλονται σε άλλους παράγοντες οι οποίοι εμφανίζονται στη πορεία. Έτσι, δημιουργούνται δύο βασικές κατηγορίες αιτιολογιών: οι εκ γενετής αιτιολογίες και οι επίκτητες αιτιολογίες.

Έτσι, οι πιο κοινές επίκτητες αιτιολογίες για τις σοβαρές επικοινωνιακές διαταραχές σύμφωνα με τους Beukelman&Yorkston, 1989 είναι οι εξής :

- Αγγειακά εγκεφαλικά επεισόδια
- Κρανιοεγκεφαλική κάκωση
- Καρκίνος κεφαλής και τραχήλου
- Δυσλειτουργία εγκεφαλικού στελέχους
- Νόσος Huntington
- Προσωρινή απώλεια εκφραστικής ικανότητας
- Πλάγια μυατροφική σκλήρυνση
- Σκλήρυνση κατά πλάκας
- Άνοιες, νόσος του Πάρκινσον

Επιπλέον, σύμφωνα με τους Mirenda&Mathy- Laikko, 1989 οι πιο συνηθισμένες αιτίες που παρουσιάζονται εκ γενετής και οδηγούν σε επικοινωνιακές διαταραχές είναι οι εξής:

- Διάφορα σύνδρομα
- Εξελικτική απραξία
- Νοητική υστέρηση
- Αυτισμός
- Εγκεφαλική παράλυση

1.2.6 Οφέλη της ΕΕΕ

Τα άτομα με τις προαναφερθείσες διαγνώσεις παρουσιάζουν κατά κύριο λόγο περιορισμένες εκφραστικές δυνατότητες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, το κοινωνικό τους αποκλεισμό ή αλλιώς την περιθωριοποίησή τους. Η ΕΕΕ έχει ως στόχο μέσω της ανάπτυξης της ομιλίας να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό αυτών των ατόμων και να βελτιώσει τη κοινωνική συναναστροφή και την ανεξαρτητοποίησή τους. Στον αντίποδα βέβαια βρίσκεται κι η άποψη ότι κάποιος που παρουσιάζει μερική ή και καθόλου ομιλία, δεν είναι δυνατόν να επωφεληθεί από την ΕΕΕ. Στοιχεία όμως καταδεικνύουν πως κάτι τέτοιο ισχύει μόνο στις περιπτώσεις όπου τα θεραπευτικά προγράμματα βασίζονται στις κλασσικές θεραπευτικές μεθόδους, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μικρή εξέλιξη.

Επιπλέον, θετικό στοιχείο είναι ότι η επιλογή των μεθόδων ΕΕΕ και των συστημάτων γίνεται με βάση τα επικοινωνιακά ελλείμματα του χρήστη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Σύμφωνα με τους Alant&Bornman, 2012, υπάρχουν συστήματα για άτομα με ικανοποιητική νοημοσύνη αλλά με κινητικά προβλήματα, ακόμη υπάρχουν συστήματα για άτομα με νοητικές αναπηρίες ή που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού. Μέχρι και συστήματα για σοβαρότερες περιπτώσεις όπου τα άτομα παρουσιάζουν πολλαπλές παθήσεις. Πάντως, σε κάθε πιθανή περίπτωση ένα πρόγραμμα είναι δυνατόν να προσαρμοστεί στις ανάγκες του χρήστη, παρέχοντας αρκετές και διαφορετικές επιλογές.

Τα οφέλη των συστημάτων ΕΕΕ είναι με βεβαιότητα πολλαπλά ανεξάρτητα από την ηλικία των χρηστών και το περιβάλλον που τα χρησιμοποιούν. Τα άτομα βελτιώνουν την επικοινωνία και κατ'επέκταση, αυξάνοντας την αυτοεκτίμησή τους μειώνουν και τα αισθήματα απογοήτευσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν περιπτώσεις μαθητών με σοβαρές αναπηρίες όπου έχει παρατηρηθεί ότι η εκπαίδευση τους είναι περισσότερο αποτελεσματική όταν η επικοινωνία τους προσαρμόζεται σε εναλλακτική ή επαυξητική. Ακόμη τα παιδιά αυτά βρέθηκε ότι χρειάστηκαν τη στήριξη των συμμαθητών τους και των εκπαιδευτικών για να παρακολουθήσουν ενεργά μαθήματα γενικής εκπαίδευσης. (Kent-Walsh&Light, 2003)

Πολλά είναι λοιπόν τα οφέλη που προκύπτουν από την ομαλή ένταξη των μαθητών που χρησιμοποιούν τα συστήματα ΕΕΕ ως τα πρωταρχικά μέσα επικοινωνίας. Όχι δηλαδή μόνο για τους ίδιους τους χρήστες, αλλά και για τα άτομα που τους συναναστρέφονται, δηλαδή τους συμμαθητές τους. Σύμφωνα λοιπόν με τους εκπαιδευτικούς στα βασικότερα οφέλη εντάσσεται η αυξημένη πρόσβαση στη γενική εκπαίδευση και η καλύτερη καθοδήγηση των χρηστών στην αίθουσα εν γένει. Επίσης, η αύξηση της κοινωνικής τους συμμετοχής και η συχνότητα αλληλεπίδρασης με τους συμμαθητές τους και η ενίσχυση της ακαδημαϊκής τους επίτευξης. (Calculator, 2009). Σύμφωνα με τους Kent- Walsh&Light, 2003 οι συμμαθητές είναι πιο θετικοί και γνώστες όταν βλέπουν τους μαθητές με ειδικές ανάγκες να είναι πιο ικανοί και να μπορούν να επικοινωνήσουν μαζί τους.

Η αύξηση της εφαρμογής των συστημάτων ΕΕΕ οφείλεται κατά κύριο λόγο τόσο στην αφύπνιση του γενικού πληθυσμού, όσο και στην κατάρριψη συγκεκριμένων πεποιθήσεων, οι οποίες αποδείχθηκαν στη πορεία αναληθείς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθούν οι αρνητικές αντιδράσεις και να επέλθει ως επί το πλείστον η αποδοχή των συστημάτων. Διάφορες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε παιδιά κατέδειξαν κι άλλα οφέλη της χρήσης ΕΕΕ, ανεξάρτητα απ αυτά που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα σχετικά με την εκπαίδευση.

Βασικό ρόλο διαδραματίζει η ΕΕΕ και στην αντιμετώπιση και την αποδοχή των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς τους. Αναλυτικότερα, βρέθηκε ότι οι γονείς των παιδιών που χρησιμοποιούν τέτοια συστήματα διαφέρουν σε αντιλήψεις σε σχέση με γονείς παιδιών που δε τα χρησιμοποιούν. Μάλιστα, βρέθηκε ότι οι πρώτοι παρουσίαζαν υψηλότερες προσδοκίες για το μέλλον των παιδιών τους. Ακόμη θετικό στοιχείο αποτελεί ότι η ΕΕΕ μεταξύ ενηλίκων και παιδιών δημιουργεί ένα ευχάριστο κλίμα και διευκολύνει την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων, προετοιμάζοντας υγιείς και ανεξάρτητες προσωπικότητες για το μέλλον. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι τα οφέλη των συστημάτων γίνονται ευδιάκριτα και στη καθημερινότητα των φροντιστών με τον χρήστη, μόνο όταν υπάρχει η συνεργασία ειδικού θεραπευτή ή παιδαγωγού με την οικογένεια και εφόσον ακολουθείται ο ίδιος τρόπος εφαρμογής σε όλα τα επικοινωνιακά πλαίσια και περιβάλλοντα.

Παρά των όσων ειπώθηκαν μέχρι τώρα, έχει βρεθεί ότι η χρήση συστημάτων ΕΕΕ από άτομα με νοητική υστέρηση παρουσιάζει μειωμένα αποτελέσματα, σε σχέση με τα άτομα με κινητικές αναπηρίες ή φυσιολογικό δείκτη νοημοσύνης. Ωστόσο, τα άτομα με νοητική υστέρηση που χρησιμοποιούν ΕΕΕ βρίσκονται σαφώς σε προνομιακή θέση από τα άτομα που δε βοηθούνται καθόλου από αντίστοιχες μεθόδους.

Είναι δεδομένο ότι παλαιότερα επικρατούσαν πολλές λαθεμένες απόψεις για κάθε κλάδο των επιστημών, οι οποίες με το πέρασμα των χρόνων και την πολύτιμη συμβολή των μελετών εξαλείφθηκαν. Το ίδιο ισχύει και για τον τομέα της ΕΕΕ, όπου επικρατούσαν πεποιθήσεις που εμπόδιζαν την ανάπτυξη επικοινωνίας με αποτέλεσμα την συνέχεια της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού ευπαθών ατόμων. Αρχικά, επικρατούσε η άποψη ότι η ΕΕΕ ήταν η ύστατη λύση που μπορούσε να ακολουθήσει κάποιος με

επικοινωνιακά ελλείμματα. Δεύτερον, υπήρξε η αντίληψη ότι η χρήση τέτοιων μεθόδων θα παρεμπόδιζε την ανάπτυξη της ομιλίας ή ακόμη και την ανάκαμψή της. Τέλος, διαδεδομένη ήταν κι η άποψη ότι η χρήση αυτών των συστημάτων προαπαιτούσε σημαντικές γνώσεις. Κάτι τέτοιο είχε ως αποτέλεσμα βέβαια, υποψήφιοι χρήστες να αποκλείονται από τα θεραπευτικά προγράμματα εξαιτίας πιθανών γνωστικών ελλειμμάτων.

Σύμφωνα με τους Beukelman&Mirenda, 2013, Schlosser&Wendt, 2008, υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι δεν προκαλούνται προβλήματα στην ανάπτυξη ή την αποκατάσταση του λόγου. Επίσης, ακόμη κι ο μύθος για τις προαπαιτούμενες γνώσεις καταρρίπτεται εφόσον οι παρεμβάσεις έχουν εφαρμοστεί σε παιδιά μικρά, προσχολικής ηλικίας και είχαν θετικά αποτελέσματα (Branson&Demchak, 2009; Light&Drager, 2012).

Προκειμένου βέβαια να γίνουν φανερά τα οφέλη της ΕΕΕ, εκτός από τις δεξιότητες και τις μειονεξίες στο γνωστικό τομέα, είναι απαραίτητο να συνυπολογιστούν κι άλλοι παράγοντες. Ειδικότερα, τα ελλείμματα στον φυσικό τομέα, το αντιληπτικό και εκφραστικό λεξιλόγιο ενός ατόμου και τα επικοινωνιακά πλαίσια που το χρησιμοποιεί με βάση το κίνητρό του. Τέλος, συνυπολογίζοντας με τα προαναφερθέντα και τις απόψεις των ειδικών είναι δυνατόν να καταλήξει κάποιος στη πιο ορθή επιλογή συστήματος ΕΕΕ. Φυσικά, ένας χρήστης ΕΕΕ είναι πιο πιθανόν να επωφεληθεί από την εφαρμογή των προγραμμάτων, όταν αυτά ταιριάζουν στις επικοινωνιακές τους ανάγκες βασισμένα στο δικό του προφίλ.

Πολλά λοιπόν είναι τα στοιχεία για τη θετική συνεισφορά της ΕΕΕ όσον αφορά τη παιδική ηλικία, την προσαρμογή στην εκπαίδευση και στη δημιουργία σχέσεων των παιδιών με το περιβάλλον τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετές έρευνες έχουν διενεργηθεί και για την ανάγκη ενήλικων ατόμων να προσθέσουν την ΕΕΕ στη καθημερινότητά τους. Σε μία έρευνα (Sutherlandetal, 2014), που αφορά στην ΕΕΕ και τις ανάγκες ενηλίκων με νοητική υστέρηση στην Νέα Ζηλανδία, χρησιμοποιήθηκε ως δείγμα το προσωπικό οργανισμών που παρείχαν ιατρική φροντίδα σε ενήλικες ασθενείς με νοητική υστέρηση μέσω προγραμμάτων “βοήθειας στο σπίτι”. Οι πληροφορίες συλλέχθηκαν από το 57% των συμμετεχόντων οργανισμών για λογαριασμό 2,355 ενηλίκων μέσω 3,062 ατόμων από το προσωπικό. Η μελέτη λοιπόν ερευνά την ανάγκη των ενηλίκων με νοητική υστέρηση για χρήση της ΕΕΕ σε όλη τη Νέα Ζηλανδία. Έτσι, περίπου το 1/3 των ενηλίκων, δηλαδή το 28,8% ταυτοποιήθηκαν ως υποψήφιοι χρήστες ΕΕΕ. Ακόμη, βρέθηκε ότι το προσωπικό είχε οριακή ή και καθόλου εμπειρία σε αυτά τα συστήματα, ενώ το πρόγραμμα στήριζε την ανάγκη για πιθανή εκπαίδευση στην αποτελεσματική αλληλεπίδραση μέσω ΕΕΕ μεταξύ φροντιστών και υποψήφιων χρηστών.

Ειδικότερα, υπήρξαν δύο μέρη στην έρευνα, τα πρώτο παρείχε πληροφορίες σχετικά με τις εγκαταστάσεις και τις υπηρεσίες που προσφέρονταν στους ενήλικες. Ακόμη, παρείχε πληροφορίες όπως το ηλικιακό εύρος των ενηλίκων, το βαθμό νοητικής υστέρησης, το επίπεδο ομιλίας, τον αριθμό φυσικά που χρησιμοποιούνταν οι διάφοροι τύποι συστημάτων ΕΕΕ και τον αριθμό των υποψήφιων χρηστών για ΕΕΕ. Το δεύτερο μέρος της έρευνας επικεντρώνεται σε τέσσερις ερωτήσεις απευθυνόμενες στο προσωπικό για τις γνώσεις, την εμπειρία του και για τις ανάγκες εκπαίδευσης που προκύπτουν σε σχέση με την εφαρμογή ΕΕΕ στους ενήλικες με νοητική υστέρηση.

Από την ανάλυση δεδομένων, προκύπτει όπως προαναφέρθηκε ότι 28,8% των ενηλίκων αποτελούν υποψήφιους χρήστες για ΕΕΕ και το υψηλότερο ποσοστό καταλαμβάνουν ενήλικες με μέτρια νοητική υστέρηση, για την ακρίβεια το 58,6%. Το 33,1% αντιπροσωπεύει ενήλικες με σοβαρή νοητική υστέρηση ενώ το 8,3% δεν αναφέρει τον βαθμό. Οι συμμετέχοντες με επαρκή ικανότητα ομιλίας αγγίζουν το 53,3%. Το 6,1% δεν επικοινωνεί καθόλου λεκτικά και χρησιμοποιεί νοηματική γλώσσα και το 4,6% αναφέρει καθόλου ομιλία

επίσης αλλά χρησιμοποιεί άλλα συστήματα ΕΕΕ. Το υψηλότερο ποσοστό που δεν επικοινωνεί όμως λεκτικά και αναφέρει ότι δε μπορεί να ανταπεξέλθει σε επίσημα μοτίβα επικοινωνίας και συμπεριφοράς φθάνει το 24%, ένα ποσοστό αρκετά υψηλό.

Όσον αφορά την εμπειρία του προσωπικού σε μεθόδους ΕΕΕ το υψηλότερο ποσοστό με 38,7% αναφέρει ότι έχει οριακή εμπειρία, ενώ το 37,1% αναφέρει καθόλου. Μόνο το 22,6% των συμμετεχόντων ανέφεραν μερική εμπειρία. Ενώ, σχετικά με την εκπαίδευσή τους, το 41,1% ως υψηλότερο ποσοστό αναφέρει ότι πρέπει η εκπαίδευσή του να επεκταθεί στο συγκεκριμένο τομέα επικοινωνίας. Άρα, αρκετοί ενήλικες με νοητική υστέρηση επωφελούνται από την ΕΕΕ και αρκετοί μάλιστα καταδεικνύονται ως υποψήφιοι χρήστες. Έτσι, η επαρκής εκπαίδευσή του προσωπικού και των φροντιστών αυτών των ατόμων εν γένει είναι αδιαμφισβήτητη, για την αποτελεσματικότερη επίτευξη επικοινωνίας και την κάλυψη των αναγκών τους.

Στο Χονγκ Κονγκ διενεργήθηκε μία ακόμη έρευνα (Siuetal, 2010), όσον αφορά το βοηθητικό προσωπικό, λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, φυσιοθεραπευτές, κοινωνικούς λειτουργούς, νοσηλευτές και φροντιστές που εργάζονται σε νηπιαγωγεία, ειδικά εκπαιδευτικά κέντρα και σε υπηρεσίες για ενήλικες. Η έρευνα απέδειξε την αναγκαία επέκταση της εκπαίδευσής του προσωπικού στην ΕΕΕ. Βρέθηκε ότι τα παιδιά με διανοητικές και κινητικές δυσκολίες στα ειδικά σχολεία ανέφεραν ότι είχαν καλύτερη πρόσβαση στα συστήματα ΕΕΕ και τις υπηρεσίες από ότι οι ενήλικες, παρόλο που και στις δύο περιπτώσεις χρησιμοποιούνταν συστήματα χαμηλής τεχνολογίας. Ένα άλλο σημαντικό εύρημα είναι ότι από τις απαντήσεις το 72% ανέφεραν δυσανεξία ως προς την εκπαίδευσή που δέχθηκαν για την ΕΕΕ.

Επομένως, η θετική έκβαση των προγραμμάτων ΕΕΕ σε συνδυασμό με τα βιβλιογραφικά μέχρι τώρα δεδομένα και τα νέα ερευνητικά στοιχεία, έδρασαν καταλυτικά, αποδεικνύοντας τον θεμελιώδη ρόλο στη ζωή των ατόμων με αναπηρίες. Η υποστηρικτική τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε παιδιά μικρής ηλικίας δημιουργώντας αυτονομία στο παιδί να παρακολουθεί οποιοδήποτε εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών αλλά ακόμη ευνοεί και την ενεργή συμμετοχή του ως ενήλικα στη κοινωνία. Τα συστήματα ΕΕΕ άρχισαν να γνωστοποιούνται στο ευρύ κοινό όλο και περισσότερο με το πέρασμα του χρόνου χάρις των θετικών εκβάσεων στα θεραπευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται. Τόσο τα παιδιά όσο και ενήλικες χρησιμοποιούν συστήματα ΕΕΕ βελτιώνοντας τη δική τους καθημερινότητα αλλά ταυτόχρονα συμβάλλουν σημαντικά και στη καθημερινότητα των οικείων τους προσώπων.

Καθίσταται λοιπόν αναγκαίο να σημειωθεί ότι ο ρόλος των συστημάτων και των συσκευών αυτών είναι διττής σημασίας. Αφενός σχετίζονται με τη βελτίωση της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης, αφετέρου επιδρούν σημαντικά στο κομμάτι του αλφαριθμητισμού και της εκμάθησής. Καταλυτικό βέβαια ρόλο σε αυτό διαδραματίζει η σωστή ενημέρωση και εκπαίδευσή των θεραπειών και των φροντιστών για την ΕΕΕ και στη συνέχεια η σωστή ενημέρωση και πρόσβαση των υποψήφιων χρηστών για αποτελεσματική επικοινωνία.

1.2.7 ΕΕΕ και Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα- Έρευνες

Τα μέχρι τώρα δεδομένα που έχουν παρουσιαστεί αναφέρονται κυρίως σε έρευνες, οι οποίες έχουν διεξαχθεί εκτός του ελλαδικού χώρου. Ωστόσο, αξιόλογες περιγραφικές έρευνες έχουν λάβει χώρα και στην Ελλάδα, έχοντας ως στόχο να επισημάνουν και να καταδείξουν τα

οφέλη της ΕΕΕ και τη συμβολή των ειδικοτήτων και των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση αυτών των συστημάτων στην Ειδική Αγωγή της χώρας. Στο σημείο αυτό τονίζεται ότι, επικρατεί η άποψη πως στην Ελλάδα οι έρευνες γίνονται σε συγκεκριμένες ειδικότητες και όχι συνδυαστικά με τους εκπαιδευτικούς. Οι μελέτες που παρατίθενται έχουν ως στόχο να αναφέρουν αν αυτή η άποψη ισχύει ή όχι και τι ακόμη μπορεί τελικά να προκύπτει από αυτή.

Η πρώτη έρευνα λοιπόν διενεργήθηκε από φοιτήτρια του μεταπτυχιακού προγράμματος του Πανεπιστημίου Μακεδονίας του τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής πολιτικής με ειδίκευση στην ειδική αγωγή (Πασχαλίδου Μ., 2013). Η έρευνα λοιπόν, έγινε μεταξύ εκπαιδευτικών και ειδικοτήτων, σχετικά με την ΕΕΕ και την ΥΤ στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την περιφέρεια. Αναλυτικότερα, απευθύνθηκε τόσο σε προσωπικό των σχολικών μονάδων αλλά και σε κέντρα ημέρας. Θέτει ερωτήματα για τη γνώση των συμμετεχόντων, την εφαρμογή των συστημάτων από τους ίδιους και αναδεικνύει τα σημαντικά στοιχεία στη σχολική πραγματικότητα και την Ειδική Αγωγή εν γένει. Ακόμη, ερευνά αν υπάρχουν διαφορές μεταξύ εκπαιδευτών και ειδικοτήτων για τον τρόπο που έχουν αποκτήσει τις γνώσεις στην ΕΕΕ και αν η συνεργασία μεταξύ τους είναι εφικτή.

Σύμφωνα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τη γνώση των συμμετεχόντων στην ΕΕΕ, πολλοί ανέφεραν ότι τα πανεπιστημιακά ιδρύματα δεν είναι και τόσο αξιόπιστα όσον αφορά την εκπαίδευσή τους στο τομέα αυτό. Έτσι, ένα μεγάλο ποσοστό αναγκάζεται να καταφεύγει σε σεμινάρια, τα οποία με τη σειρά τους δεν είναι πάντα επαρκή, μόνο με το 4,3% να τα χαρακτηρίζει πάρα πολύ ικανοποιητικά. Οι γνώσεις πάντως που έχουν σχετικά με τις μεθόδους αυτές και οι δύο πλευρές είναι τα εργαλεία PECS και MAKATON με το ποσοστό των συμμετεχόντων να αγγίζει το 52,6% εφαρμόζοντάς τα οι ίδιοι.

Από τη συγκεκριμένη μελέτη υποστηρίζεται πως οι υποδομές που τους προσφέρονται στον εργασιακό τους χώρο, δεν είναι κατάλληλες και δε τους παρέχονται τα μέσα. Για την ακρίβεια μόνο οι μισοί από τους συμμετέχοντες δήλωσαν ευχαριστημένοι απέναντι στις υποδομές. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία και των εκπαιδευτικών και των ειδικοτήτων δήλωσαν πως αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της ΕΕΕ και της ΥΤ.

Βέβαια, ένα απογοητευτικό στοιχείο, παρά τη προηγούμενη αναγνώριση περί σημαντικότητας, είναι η έλλειψη συνεργασίας με τον δάσκαλο της τάξης και γενικά η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτών και ειδικοτήτων. Μάλιστα, από τους 230 συμμετέχοντες οι 157 απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση, αν υπάρχει συνεργασία. Αρκετοί παράγοντες αναφέρονται ως υπεύθυνοι για αυτό όπως, η άγνοια των δασκάλων, η έλλειψη θέλησης συνεργασίας, η έλλειψη απαραίτητου εξοπλισμού, ενώ αναφέρθηκε ακόμη πως δε κρίνεται απαραίτητη αυτή η συνεργασία.

Τα προαναφερθέντα δεδομένα ως επί το πλείστον δρουν ως ανασταλτικοί παράγοντες στην επίτευξη των στόχων για επικοινωνία μέσω εναλλακτικών και επαυξητικών προγραμμάτων. Ακόμη, όλα τα θετικά στοιχεία της ΕΕΕ που αναφέρθηκαν σε προηγούμενη ενότητα, όπως η ανάπτυξη αλληλεπίδρασης, ανεξαρτησίας και συμμετοχής στην εκπαίδευση, τις καθημερινές δραστηριότητες γενικά δεν είναι δυνατόν να διαφανούν. Όταν η γνώση είναι ανεπαρκής τότε ίσως η και η προσέγγιση για επικοινωνία να μην είναι ορθή και ολοκληρωμένη, προκειμένου να φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ακόμη εξίσου σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι η έλλειψη συνεργασίας σ αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί αποτρεπτικά προς το κοινό καλό κι αυτό πρέπει να γίνει κατανοητό προς όλους τους φορείς της ειδικής αγωγής.

Η επόμενη έρευνα που πραγματοποιήθηκε επίσης στα πλαίσια μεταπτυχιακού προγράμματος από το Πανεπιστημίου Μακεδονίας στο τομέα της ειδικής αγωγής, της εκπαίδευσης και της αποκατάστασης (Τσουμήτα, Στ., 2017), έθετε επίσης τρία ερευνητικά ζητήματα, παρόμοια με

αυτά της προαναφερθείσας μελέτης. Πρωτίστως, το επίπεδο των γνώσεων που διέθεταν οι συμμετέχοντες για το θέμα " Χρήση και σημασία εναλλακτικών μεθόδων και υποστηρικτικής τεχνολογίας στην ειδική αγωγή" . Δεύτερον, κατά πόσο επιλέγουν να εργασθούν με τις συγκεκριμένες μεθόδους, όταν αυτό τους επιτρέπεται. Τέλος, ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και ειδικότητες στο τρόπο που επιλέγουν να εργασθούν και τις γνώσεις που έχουν στο συγκεκριμένο θέμα.

Η έρευνα απευθύνθηκε σε εργαζόμενους της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα. Οδήγησε αρχικά στο συμπέρασμα ότι οι συμμετέχοντες εν γένει ήταν γνώστες των μεθόδων ΕΕΕ. Αναλυτικότερα, βρέθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τις μεθόδους PECS, ΜΑΚΑΤΟΝ και είχαν παρακολουθήσει μαθήματα κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Το ίδιο συμπέρασμα βγήκε και για τις ειδικότητες. Ωστόσο, σχετικά με τα υποστηρικτικά μέσα χρειάστηκε να ανατρέξουν στη βιβλιογραφία τόσο οι εκπαιδευτικοί, όσο και οι ειδικότητες. Για την ακρίβεια στην ερώτηση σχετικά με την χρήση της μεθόδου PECS, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν πως έχουν γνώση του εργαλείου κατά 62.5%. Από την άλλη οι ειδικότητες απάντησαν θετικά σε ποσοστό 71.5%, ενώ το 21.05% δε γνώριζε κάτι σχετικά με την ερώτηση. Σε αντίστοιχη ερώτηση για τη μέθοδο ΜΑΚΑΤΟΝ, οι εκπαιδευτικοί γνώριζαν για το εργαλείο κατά 50%, ενώ οι ειδικότητες αποτέλεσαν το 52,63%. Τέλος, το 28,95% δε γνώριζε κάτι σχετικά με αυτή τη μέθοδο. Γενικά, φάνηκε ότι και οι δύο πλευρές υπήρξαν ενήμεροι, όμως ο κλάδος των ειδικοτήτων ήταν περισσότερο εξοικειωμένος με τη χρήση των συστημάτων και των συσκευών. Ακόμη, με το πέρασμα των χρόνων τα πανεπιστημιακά ιδρύματα εντάσσουν όλο και περισσότερα μαθήματα στο κύκλο σπουδών. Οι δύο κατηγορίες είναι σε θέση να συνεργαστούν χρησιμοποιώντας την ΕΕΕ και την ΥΤ σε κάποιο κοινό περιστατικό. Βέβαια , βρέθηκε ότι και πάλι οι ειδικότητες χρησιμοποιούν περισσότερο τις μεθόδους και τα συστήματα, σε ποσοστό που ανέρχεται στο 52,63%. Ενώ, οι εκπαιδευτικοί αποτελούν το 47,5% των συμμετεχόντων σχετικά με την χρήση αυτών των εργαλείων.

Οι απόψεις και των δύο ομάδων συνάδουν και είναι θετικές ως προς τη χρήση αλλά και τα οφέλη που προκύπτουν από τα συστήματα και τις συσκευές. Μάλιστα, προκύπτει ότι είναι απαραίτητα όχι μόνο στην εκπαίδευση αλλά και στη μετέπειτα ζωή των ατόμων. Για παράδειγμα, θεωρούν ότι προσφέρουν ίσες ευκαιρίες και δυνατότητες, βοήθεια στην αλληλεπίδραση, πρόσβαση στις γνώσεις αλλά και αύξηση των προσδοκιών που είχαν οι ίδιοι από τους μαθητές τους. Επίσης, οι πολλαπλές ελλείψεις που αντιμετωπίζουν στις υποδομές δε μπορούν να καλύψουν πάντα τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των μαθητών. Γεγονός το οποίο επηρεάζει άμεσα την εφαρμογή των προηγούμενων μέσων και εν τέλει στερεί τα σημαντικά οφέλη από τους χρήστες τους. Μάλιστα, από τους 40 εκπαιδευτικούς στην έρευνα οι 16 απάντησαν πως οι υποδομές στο χώρο εργασίας τους δε βοηθούν στην εφαρμογή των μέσων κι από τις 38 ειδικότητες συμφωνούν με αυτή την άποψη μόνο οι 11.

Επομένως, η Ειδική Αγωγή είναι ένας τομέας που προχωρά και εξελίσσεται γοργά καθώς όλο και περισσότεροι φορείς και εργαζόμενοι είναι γνώστες και χρησιμοποιούν την ΕΕΕ. Αυτό από μόνο του αποτελεί ευχάριστο γεγονός ανεξάρτητα από την ειδικότητα και την προσφορά του καθενός και φυσικά του τρόπου που έχει αποκτήσει τις γνώσεις του. Σαφώς οι υποδομές σε κάθε πλαίσιο είναι υψίστης σημασίας να είναι επαρκείς. Διαφορετικά, αν αυτό δεν ισχύει, η αναγνώριση και η σημαντικότητα της χρήσης της ΕΕΕ δεν έχει νόημα ανεξάρτητα από τον αριθμό των μελετών που πραγματοποιούνται για αυτά τα ζητήματα. Τέλος, η συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών και των ειδικοτήτων συμβάλλει στην ενίσχυση των θετικών αποτελεσμάτων των προγραμμάτων για τη προώθηση των κοινών στόχων απέναντι στα άτομα με επικοινωνιακά ελλείμματα και τις οικογένειές τους

1.3 Νοητική Υστέρηση και Επικοινωνιακές Ανάγκες

1.3.1 Ορισμός:

Η «νοητική υστέρηση», έχει πάρει διάφορους ορισμούς κατά τη διάρκεια των χρόνων, οι οποίοι όμως εγκαταλείφθηκαν εφόσον χαρακτηρίζαν με μειωτικό τρόπο τους ανθρώπους. Οι μειωτικοί χαρακτηρισμοί δημιουργούσαν με τη σειρά τους ένα περιβάλλον αφιλόξενο όπου κυριαρχεί το κοινωνικό στίγμα, οι προκαταλήψεις και κατ'επέκταση οι περιορισμοί για τα άτομα με νοητική υστέρηση. Βέβαια τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για τη μείωση του κοινωνικού στίγματος μέσω της εκπαίδευσης, της κοινωνικής ένταξης και της πληροφόρησης σχετικά με τη νοητική υστέρηση. Παρ' όλα αυτά, ο δρόμος στη χώρα μας είναι ακόμη μακρύς και οι προσπάθειες για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης οφείλουν να είναι συνεχόμενες και ο αγώνας για τα δικαιώματα ακατάπαυστος.

Παρά τις αλλαγές στους ορισμούς, όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά σχετικά με τη νοητική υστέρηση, τα οποία τη συνοδεύουν από το 1959. Τα δύο από αυτά σχετίζονται με τη φύση της και είναι τα ελλείμματα στο νοητικό δυναμικό και τα ελλείμματα στις δεξιότητες προσαρμογής. Το τρίτο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής σχετίζεται με την ηλικία εμφάνισης στο άτομο, η οποία είναι η ηλικία των 18 ετών.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Αμερικανικό Σύνδεσμο Νοητικής Καθυστέρησης (A.A.M.D-American Association on Mental Deficiency), ο ορισμός που αποδίδεται είναι ο ακόλουθος:

«Η νοητική καθυστέρηση αναφέρεται στη σημαντικά κάτω του μέσου όρου γενική νοητική λειτουργία, που συνυπάρχει με ανεπάρκεια στην προσαρμοστική συμπεριφορά όπως αυτή εκδηλώνεται κατά την περίοδο της ανάπτυξης».

Αναλυτικότερα:

α. νοητική λειτουργία (νοητική ικανότητα): δηλώνει τη γενική νοημοσύνη, όπως αυτή αξιολογείται από τις συνηθισμένες νοομετρικές κλίμακες (κλίμακα Binet, κλίμακα WISC, κ.α.).

β. κάτω από το μέσο όρο: σημαίνει ότι σε ένα σταθμισμένο τεστ νοημοσύνης, το διανοητικό ηλικίο που παρουσιάζει το άτομο, είναι περίπου ίσο ή μικρότερο από το 70.

γ. ανεπάρκεια προσαρμοστικής συμπεριφοράς: υποδηλώνει την αδυναμία του ατόμου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του περιβάλλοντός του (φυσικού και κοινωνικού), ανάλογα με την ηλικία του. Η μειονεκτική προσαρμοστική συμπεριφορά, αντανακλάται κυρίως στο ρυθμό ωρίμανσης, τη μάθηση και την κοινωνική προσαρμογή.

δ. Εκδήλωση κατά την περίοδο της ανάπτυξης: Η νοητική υστέρηση μπορεί να εμφανιστεί από τη γέννηση μέχρι και την ηλικία των 16 ή 18 ετών. Εφόσον παρουσιαστεί αργότερα, τότε μιλάμε για έκπτωση των νοητικών λειτουργιών, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στη γεροντική άνοια.

1.3.2 Ταξινόμηση Νοητικής Υστέρησης- Ελλείμματα

Η ταξινόμηση της νοητικής υστέρησης με βάση το βαθμό διακρίνεται σε τέσσερις κατηγορίες. Αυτές είναι: ελαφρά ή ήπια, μέτρια, βαριά και τέλος βαρύτατη ή βαθιά. Κάθε κατηγορία συνοδεύεται και από το αντίστοιχο διανοητικό ηλικίο όπως αυτό προκύπτει από τις διαγνώσεις των δοκιμασιών. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί πως κάθε κατηγορία ως

επακόλουθο παρουσιάζει ξεχωριστά ελλείμματα όσον αφορά την ομιλία, τον λόγο και την επικοινωνία.

Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Kirk, τα άτομα με νοητική υστέρηση διακρίνονται σε (Παρασκευόπουλος, 1979):

Βραδύμαθή (slowlearner): τα άτομα αυτά παρουσιάζουν οριακή νοημοσύνη, εντάσσονται δηλαδή στο κατώτατο όριο. Η κοινωνική, συναισθηματική, σωματική και κινητική τους ανάπτυξη είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως φυσιολογική. Ωστόσο παρουσιάζουν ελλείμματα όσον αφορά την αφηρημένη σκέψη ενώ παράλληλα δυσκολεύονται στη μάθησης και επηρεάζονται εύκολα από διάφορα ερεθίσματα. Ακόμη, επαναλαμβάνουν τα ίδια λάθη και δεν ολοκληρώνουν την δραστηριότητά τους, έχουν δυσκολία στη κατανόηση και την εκτέλεση εντολών. Η σχολική τους επίδοση είναι χαμηλότερη συγκριτικά με τους άλλους μαθητές, προβάλλουν δικαιολογίες για πιθανά λάθη και δεν έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους.

Εκπαιδεύσιμα (educable): τα άτομα αυτά αποκτούν βασικές σχολικές γνώσεις και δεξιότητες, όπως ανάγνωση, γραφή, και αριθμητική. Υπάρχουν συνήθως ελλείμματα ακοής, όρασης και κινητικού συντονισμού. Δυσκολίες παρουσιάζονται επίσης στην αφηρημένη σκέψη, την επίλυση προβλημάτων, στην ταξινόμηση αντικειμένων και εικόνων επειδή δεν μπορούν να διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές. Υστερούν σε γνωστικές διεργασίες όπως είναι η μνήμη, η προσοχή και η αντιληπτική οργάνωση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να μη μπορούν να συγκεντρωθούν για αρκετή ώρα σε μία δραστηριότητα με τη σχολική τους επίδοση να είναι ανάλογη της νοητικής τους ανάπτυξης.

Ασκήσιμα (trainable): τα άτομα αυτά δε μπορούν να συγκρατήσουν βασικές σχολικές γνώσεις και δεξιότητες. Εφόσον λάβουν πρόγραμμα κατάλληλης εκπαίδευσης επιδιώκεται να αποκτήσουν δεξιότητες για αυτοεξυπηρέτηση. Ακόμη, είναι δυνατόν να παρουσιάσουν ελλείμματα όσον αφορά την κινητική και αισθητηριακή τους ανάπτυξη. Ο λόγος τους συνήθως δεν έχει συνοχή και νόημα, καθώς φλυαρούν ακατάπαυστα. Δεν είναι σε θέση να μάθουν γραφή, ανάγνωση ή αριθμητική εφόσον μπορούν να συγκρατήσουν μικρό αριθμό λέξεων ή αριθμών. Παρόλα αυτά, μπορούν να δημιουργήσουν διαπροσωπικές σχέσεις αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις ατόμων που χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα, συναισθηματικές μεταπτώσεις και κατ επέκταση κοινωνικό αποκλεισμό.

Πλήρως εξαρτώμενα (totallydependent/ custodial): τα άτομα αυτά παρουσιάζουν βαριά νοητική υστέρηση, δεδομένο που τα καθιστά αδύναμα σε δραστηριότητες αυτοεξυπηρέτησης και κοινωνικότητας. Χρηζουν συνεχούς επίβλεψης και φροντίδας από το περιβάλλον τους, για την αντιμετώπιση των προσωπικών καθημερινών τους αναγκών. Η γλωσσική ανάπτυξη σ αυτή τη κατηγορία της νοητικής υστέρησης είναι ανύπαρκτη ή περιορισμένη σε κάποιες λέξεις.

Έτσι, και σε συνδυασμό με τα προηγούμενα στοιχεία, προκύπτουν οι εξής βαθμοί νοητικής υστέρησης:

- Ελαφρά νοητική υστέρηση Δ.Ν. 50 ή 55 έως 70
- Μέτρια νοητική υστέρηση Δ.Ν. 35 ή 40 έως 50 ή 55

- Σοβαρή νοητική υστέρηση Δ.Ν. 20 ή 25 έως 35 ή 40
- Βαριά νοητική υστέρηση Δ.Ν. κάτω από 20 ή 25
- Απροσδιόριστη νοητική υστέρηση (Εφόσον υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για ύπαρξη νοητικής υστέρησης, αλλά η νοημοσύνη του ατόμου δε μπορεί να αξιολογηθεί με βάση τις σταθμισμένες δοκιμασίες.)

Σύμφωνα με τα μέχρι τώρα δεδομένα, προκύπτει ότι τα άτομα με νοητική υστέρηση εκτός από τα προφανή νοητικά ελλείμματα που αντιμετωπίζουν, έχουν επίσης επωμιστεί και μία ποικιλία ελλειμμάτων με αντίκτυπο σ όλη τους τη ζωή. Αντιμετωπίζοντας σημαντικές δυσκολίες όσον αφορά την επικοινωνία, την ομιλία, παρουσιάζουν συννοσηρότητα και βρίσκονται αντιμέτωποι με ανάρμοστες συμπεριφορές. Όλα τα προαναφερθέντα έχουν ως αποτέλεσμα τον κοινωνικό αποκλεισμό, λιγότερες ευκαιρίες για μάθηση και εργασία. Επομένως, οι επικοινωνιακές δυσκολίες που επικρατούν στους ενήλικες με νοητική υστέρηση, επηρεάζονται από ένα σύμπλεγμα παραγόντων και επιφέρουν με τη σειρά τους πολλαπλές βλάβες σε διάφορους τομείς. Έτσι, όσο αυξάνονται οι απαιτήσεις της καθημερινότητας, τόσο αυξάνονται και οι επικοινωνιακές απαιτήσεις των ατόμων δημιουργώντας μία σχέση αλληλεξάρτησης

Σύμφωνα με τους Smithetal, σε μία εθνική διαχρονική έρευνα η οποία διεξήχθη κατά το 2016- 2017 και δημοσιεύθηκε το 2019 , διερευνήθηκε το προφίλ ενήλικων ατόμων (40+) με νοητική υστέρηση στην Ιρλανδία. Η μελέτη αποσκοπεί λοιπόν, στον προσδιορισμό των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των ατόμων με νοητική υστέρηση (40+) και τη διερεύνηση σχετικά με το γεγονός πως οι δεξιότητες αυτές συνδέονται με τα επίπεδα κοινωνικής συμμετοχής, τις γνωστικές διαταραχές, τη συννοσηρότητα, το περιβάλλον διαμονής των ατόμων και τη παρουσία των ανάρμοστων συμπεριφορών εκ μέρους τους.

Το δεδομένα της έρευνας αφορούν 601 ενήλικα άτομα με νοητική υστέρηση και τις επικοινωνιακές τους δυσκολίες, τα οποία συλλέχθηκαν μέσω ερωτηματολογίου και συνέντευξης. Οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία είτε να απαντήσουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους είτε να θέσουν κάποιον ως πληρεξούσιο, ο οποίος βέβαια έπρεπε να γνωρίζει το άτομα και τις ανάγκες τους για τουλάχιστον έξι μήνες πριν. Τα αποτελέσματα της μελέτης διαχωρίστηκαν στις εξής κατηγορίες: α) δημογραφικά στοιχεία, β) επικοινωνιακές ικανότητες, γ) συννοσηρότητες, δ) κοινωνική συμμετοχή και ε) ανάρμοστες συμπεριφορές.

Έτσι, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει αρχικά ότι το 23,5 % του δείγματος παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες στην επικοινωνία, ανεξάρτητα αν αναφέρθηκε από τους ίδιους ή από φροντιστές. Μάλιστα, αναφέρεται ότι οι ικανότητές τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις επικοινωνιακές ικανότητες των επικοινωνιακών τους παρτενέρς, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις σοβαρής διαταραχής. Όσον αφορά το μοντέλο επικοινωνίας που χρησιμοποιείται είναι κυρίως το λεκτικό. Ωστόσο, χρησιμοποιείται και το μη λεκτικό με το 1,7% να μη παρουσιάζει καμία δυσκολία στην επικοινωνία κατά τη χρήση του και το 63,3% να αντιμετωπίζει αρκετή, το 11,8% ελάχιστη και το 1% να μη μπορεί να επικοινωνήσει καθόλου ακόμη και με αυτόν τον τρόπο. Στο σημείο λοιπόν αυτό τονίζεται η χρήση της ΕΕΕ και μάλιστα με τις κατάλληλες συνθήκες για αποτελεσματική επικοινωνία αντιμετωπίζοντας τις όποιες δυσκολίες προκύπτουν.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ότι το 15,6% ζει ή εξαρτάται από την οικογένεια του, επομένως επηρεάζεται και συνδέεται άμεσα με το επικοινωνιακό περιβάλλον που του προσφέρεται. Όσον αφορά την εκπαίδευση και την απασχόληση- εργασία, τα ποσοστά φθάνουν το 55,4% για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση φοίτησε μόνο το 1,5%. Αντίστοιχα για την εργασία, οι αυτοαπασχολούμενοι εργαζόμενοι είναι 29,8%, ενώ οι άνεργοι αγγίζουν το ποσοστό των 39,4%. Επομένως, τα αποτελέσματα συμπίπτουν με τα προηγούμενα στοιχεία σχετικά με την εκπαίδευση και το βαθμό της νοητικής υστέρησης, που επιτρέπει συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους. Ως αναπόσπαστο παράγοντα το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο στη νοητική υστέρηση ήταν αναμενόμενο και το αποτέλεσμα σχετικά με τα ποσοστά εργασίας.

Όσον αφορά τη συννοσηρότητα, από τα 601 άτομα με νοητική υστέρηση, 17,8% παρουσιάζουν σύνδρομο Down , 7,5% εγκεφαλική παράλυση, 8,5% βρέθηκε με άνοια, 29,4% έχουν αισθητηριακές βλάβες. Ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά καταλαμβάνουν η επιληψία με ποσοστό 35,5%, συναισθηματικές- ψυχολογικές διαταραχές με 52,1% και τέλος η παρουσία ανάρμοστων συμπεριφορών να καταλαμβάνουν το μέγιστο ποσοστό 60,0%. Επομένως, τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι οι άνθρωποι με νοητική υστέρηση προσφέρουν ένα προφίλ με διάφορες δυσκολίες, πολυδιάστατο το οποίο είναι δυνατόν να επηρεάζει σοβαρά την επικοινωνία τους και όχι μόνο.

Η περιορισμένη και συμβιβασμένη κοινωνική συμμετοχή των ατόμων με νοητική υστέρηση είναι υπαρκτή και στα δεδομένα αυτής της έρευνας και συνεχίζεται από τις μικρότερες ηλικίες και στους ενήλικες. Τα στοιχεία αναφέρουν ότι το 92,5% έχει φίλους αλλά μόνο το 52,3% έχει ένα καλύτερο φίλο. Από την άλλη, το 43,5% αποτελεί ενεργό μέλος κάποιου οργανισμού ή κοινότητας, με το 44,7% να συμμετέχει χωρίς κάποια δυσκολία. Ωστόσο, το 55% του δείγματος αναφέρει χαμηλή κοινωνική συμμετοχή εν γένει.

Συμπερασματικά, αντανακλάται το σύμπλεγμα των παραγόντων που επιδρούν στην επικοινωνία των ενήλικων ατόμων με νοητική υστέρηση. Βρέθηκε λοιπόν ότι περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες παρουσιάζουν δυσκολίες στην επικοινωνία. Αυτή ήταν μία επίσημη μελέτη βασισμένη σε ενήλικο πληθυσμό με νοητική υστέρηση. Οι περισσότερες μελέτες πραγματοποιούνται το προφίλ παιδιών με νοητική υστέρηση , όπου ο επικρατέστερος παράγοντας των δυσκολιών είναι ο δείκτης νοημοσύνης. Ο δείκτης νοημοσύνης είναι σημαντικός, ωστόσο δε μπορεί να απεικονίσει αμιγώς τη φύση της διαταραχής ή την ιδιοσυγκρασία του καθενός απέναντι στις απαιτήσεις που προκύπτουν.

Παρ όλα αυτά, τα ευρήματα που αναφέρονται εδώ επιβεβαιώνουν τις ανησυχίες που εντοπίστηκαν σε μελέτες παιδιών με νοητική υστέρηση. Οι περιορισμένες ευκαιρίες για αποτελεσματική επικοινωνία και εν ακολουθία για κοινωνική συμμετοχή συνεχίζονται και κατά την ενήλικη ζωή των ατόμων με νοητική υστέρηση.

1.3.3 Δοκιμασίες εκτίμησης του νοητικού δυναμικού

Οι κυριότερες σταθμισμένες δοκιμασίες αξιολόγησης του νοητικού δυναμικού είναι οι εξής: WISC-III, WPPSI-III, WAIS-III (κλίμακες του Wechsler)

Αξίζει να αναφερθούν κάποια στοιχεία για το WISC-III, όπως ότι οι ηλικίες χορήγησης του είναι από 6 έως 16 ετών και έχει σταθμιστεί με βάση τα χαρακτηριστικά του ελληνικού

πληθυσμού. Ακόμη, περιλαμβάνει δέκα δοκιμασίες από τις οποίες οι πέντε είναι λεκτικές και οι άλλες πέντε είναι πρακτικές. Ενώ υπάρχουν τρεις συμπληρωματικές- τρεις δείκτες νοημοσύνης: ο λεκτικός δείκτης, ο πρακτικός και ο γενικός δείκτης νοημοσύνης.

Αναλυτικότερα, οι Λεκτικές του Κλίμακες περιλαμβάνουν δοκιμασίες με πληροφορίες, ομοιότητες, αριθμητική, λεξιλόγιο και κατανόηση. Για παράδειγμα όσον αφορά το κομμάτι των πληροφοριών: «ποιές είναι οι 4 εποχές» ή ακόμη: «ποιός είναι ο Κωνσταντίνος Καβάφης». Αυτό απαιτεί την ικανότητα του εύρους των γενικευμένων γνώσεων. Οι ομοιότητες αφορούν ερωτήσεις σχετικά με τον τρόπο που μοιάζουν 2 αντικείμενα ή έννοιες, όπως για παράδειγμα: «Πώς μοιάζει η γάτα και ο σκύλος;» στο σημείο αυτό απαιτούνται η αφαιρετική σκέψη, η σχέση μεταξύ εννοιών, η ικανότητα διάκρισης ουσιωδών από μη ουσιώδεις λεπτομέρειες. Στο μέρος που αφορά την αριθμητική συναντάται η επίλυση προβλημάτων χωρίς χαρτί και μολύβι. Για παράδειγμα, «Εάν έχεις τρεις καραμέλες σε κάθε χέρι, και στα δύο χέρια μαζί πόσες καραμέλες έχεις;» Οι ικανότητες που απαιτούνται σ αυτή τη περίπτωση είναι οι μαθηματικοί Υπολογισμοί, η μνήμη εργασίας, η συγκέντρωση. Ακόμη το λεξιλόγιο περιλαμβάνει τον ορισμό λέξεων, όπως <<Τι είναι το πιάνο; >>. Απαιτούνται λοιπόν: η γλωσσική ανάπτυξη και η γνώση της σημασίας των λέξεων. Τέλος η κατανόηση περιλαμβάνει ερωτήσεις που δείχνουν ότι το παιδί μπορεί να δώσει λύσεις σε καθημερινά προβλήματα και κατανοεί τους κοινωνικούς κανόνες. Για παράδειγμα, «Τι πρέπει να κάνεις αν έρθει στο πάρκο ένα παιδί μικρότερο από σένα και αρχίσει να σε χτυπάει;». Στο σημείο αυτό απαιτείται η γνώση συμβατικών κανόνων συμπεριφοράς αλλά και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης.

Σχετικά με τις πρακτικές κλίμακες περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως η συμπλήρωση εικόνων, ο εντοπισμός στοιχείου που λείπει σε μια εικόνα, κωδικοποίηση, σειροθέτηση εικόνων, σχέδια με κύβους και συναρμολόγηση εικόνων. Η συμπλήρωση εικόνων απαιτεί παρατηρητικότητα για τον εντοπισμό των επιμέρους στοιχείων. Η κωδικοποίηση περιλαμβάνει την αντιγραφή συμβόλων που αντιστοιχούν σε γεωμετρικά σχήματα ή σε αριθμούς και απαιτεί ψυχοκινητική ταχύτητα. Η σειροθέτηση εικόνων απαιτεί την τοποθέτηση δεσμίδων καρτών σε λογική σειρά ώστε να απεικονίζουν μια σύντομη ιστορία με σειροθέτηση βάσει του χρόνου και συλλογιστικής ικανότητας αλλά και κοινωνικής κρίσης. Τα σχέδια με Κύβους αφορούν την αναπαραγωγή σχεδίων χρησιμοποιώντας τρισδιάστατους κύβους. Η ικανότητα που απαιτεί η δοκιμασία αυτή είναι η αναλυτική στρατηγική, η συνθετική ικανότητα, ο οπτικοκινητικός συντονισμός. Τέλος, η συναρμολόγηση αντικειμένων σχετίζεται με την συναρμολόγηση κομματιών μιας εικόνας (puzzle) κατά την οποία απαιτείται οπτικοκινητικός σχεδιασμός και η πρόβλεψη σχέσης επιμέρους στοιχείων.

Αναφορικά με τις συμπληρωματικές κλίμακες περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως: σύμβολα, μνήμη αριθμών και λαβύρινθους. Στη πρώτη δοκιμασία παρουσιάζονται δύο σύμβολα και το παιδί πρέπει να αποφασίσει αν τα σύμβολα αυτά βρίσκονται σε μια άλλη σειρά συμβόλων. Η ικανότητα αφορά στη ταχύτητα οπτικής αναζήτησης. Η μνήμη αριθμών είναι η επανάληψη σειρών αριθμητικών ψηφίων (ευθεία και αντίστροφη επανάληψη) με ικανότητα τη μνήμη εργασίας και ευελιξία για την αντίστροφη επανάληψη. Ακόμη, οι λαβύρινθοι αφορούν στην επίλυση σειράς λαβύρινθων με ικανότητα τον στρατηγικό σχεδιασμό και τον οπτικοκινητικό σχεδιασμό.

Κάθε επιμέρους δοκιμασία βαθμολογείται ξεχωριστά κι έτσι προκύπτει η επίδοση του ατόμου στη δοκιμασία. Το σκορ κάθε δοκιμασίας μετατρέπεται σε ένα τυπικό βαθμό, με βάση την ηλικία του ατόμου. Αναλυτικότερα, ο βαθμός 10 (3) θεωρείται μία μέση επίδοση, ως ελάχιστος τυπικός βαθμός λαμβάνεται το 1 ενώ ως μέγιστος το 19. Επομένως, για κάθε δοκιμασία προκύπτουν τρεις συνολικοί βαθμοί. Έπειτα, οι βαθμοί επίδοσης μετατρέπονται σε

μια κλίμακα με μέσο όρο το 100 και τυπική απόκλιση 15 μονάδες, το οποίο και αποτελεί τελικά και το δείκτη νοημοσύνης.

Συμπερασματικά, το νοητικά υστερούν άτομο, υπολείπεται ως προς το νοητικό δυναμικό του και το έλλειμμα αυτό το καθιστά αδύναμο απέναντι σε τομείς, όπως οι κοινωνικές δεξιότητες, η επικοινωνία, η ατομική ανεξαρτησία και η κοινωνική υπευθυνότητα. Επιπλέον, η ελλιπής γνωστική ικανότητα και η ανεπάρκεια για αυτοεξυπηρέτηση το καθιστούν αδύναμο να ανταποκριθεί επαρκώς σε κοινωνικούς ρόλους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την μειωμένη αυτενέργεια του ατόμου με επακόλουθο να προκύπτει ανάγκη συνεχούς υποστήριξης από το περιβάλλον του. Στο σημείο αυτό, γίνεται απόλυτα κατανοητό πως εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας είναι δυνατόν να βοηθήσουν τα άτομα με νοητική υστέρηση να ενταχθούν με το καλύτερο τρόπο στη κοινωνία, να νιώθουν χρήσιμοι και επαρκείς και ταυτόχρονα να βοηθούν και να διευκολύνουν και τη ζωή των φροντιστών τους.

1.3.4 Χρήση συστημάτων ΕΕΕ και συσκευών ΥΤ σε άτομα με νοητική υστέρηση

Τα άτομα που έχουν διαγνωσθεί με νοητική υστέρηση, χρησιμοποιούν κυρίως τη νοηματική γλώσσα και συμβολικά συστήματα. Τα τελευταία βέβαια χρησιμοποιούνται μόνο για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών και όχι ως πλήρες επικοινωνιακό μέσο. Όσον αφορά την υποστηρικτική τεχνολογία συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι αρκετά ωφέλιμα στο πληθυσμό με νοητική υστέρηση είναι οι υπολογιστές, τα κινητά τηλέφωνα, το διαδίκτυο αλλά και τα ηλεκτρονικά σημειωματάρια. Η τεχνολογία σχετικά με τους υπολογιστές ενισχύει το κομμάτι της αλληλεπίδρασης και αναπτύσσει την επικοινωνία. Ακόμη, βασικό στοιχείο θεωρείται η πρόσβαση ανά πάσα ώρα και στιγμή σε οποιαδήποτε υπηρεσία ή πληροφορία. Αυτό αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι καθώς βοηθά στην αντιμετώπιση δυσκολιών που σχετίζονται με την επεξεργασία, την εκμάθηση και την αποστήθιση. Έτσι, είναι σε θέση να πορεύονται με το δικό τους ρυθμό και να αφομοιώνουν πληροφορίες επαναλαμβάνοντας τη διαδικασία αρκετές φορές αποκτώντας συναισθήματα ελέγχου. Τους επιτρέπει να έχουν πρόσβαση κάθε στιγμή στην πληροφορία κι έτσι να μαθαίνουν με το δικό τους ρυθμό, να επαναλαμβάνουν αρκετές φορές τα βήματα, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό συναισθήματα ελέγχου στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

Σημαντικό ρόλο καταλαμβάνουν τα ηλεκτρονικά σημειωματάρια καθώς περιέχουν πλήθος από εφαρμογές οργάνωσης και υπενθύμισης, οι οποίες είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν είτε στο σχολείο από παιδιά είτε στην ενήλικη ζωή ατόμων με νοητική υστέρηση. Η χρήση των κινητών τηλεφώνων είναι ευρέως διαδεδομένη σήμερα και αποτελεί επίσης βασικό εργαλείο στα χέρια των ατόμων με νοητική υστέρηση. Χρησιμοποιώντας ακόμη κι ένα απλό κινητό τηλέφωνο χωρίς προηγμένες προδιαγραφές τα άτομα με νοητική υστέρηση μπορούν να καλέσουν για βοήθεια αν χρειαστεί σε οποιαδήποτε περίπτωση κι αν βρεθούν.

Το νοητικό ηλικίο καθορίζει συνήθως αν τα άτομα με νοητική υστέρηση είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν από μόνα τους τις συσκευές ΥΤ ή να εκπαιδευτούν από κάποιον ή ακόμη κάποιος να δρα για αυτούς. Για παράδειγμα, αν πρόκειται για μία περίπτωση όπου η κατανόηση βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο, τότε ο εκπαιδευτής μπορεί να λειτουργήσει μόνος του τη συσκευή για να εξοικονομήσει χρόνο από τη διδασκαλία.

Στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που καθιστούν τη χρήση της ΥΤ δύσκολη, ανεξάρτητα από τη διαταραχή που αντιμετωπίζει κάποιος. Αρχικά, υπάρχει έλλειψη βοηθημάτων που υποστηρίζουν την ελληνική γλώσσα. Δεύτερον, τα βοηθήματα τις περισσότερες φορές έχουν υψηλό οικονομικό κόστος για να αποκτηθούν, ενώ παράλληλα οι απαιτήσεις των χρηστών είναι συνεχώς μεταβαλλόμενες. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε εξαιτίας της συνεχούς βελτίωσης των χρηστών, είτε λόγω της βελτίωσης της ίδιας της τεχνολογίας. Επομένως, η συσκευή που χρησιμοποιούνταν μέχρι πρότινος να θεωρείται πια ξεπερασμένη για τον χρήστη και να μην ανταποκρίνεται πια στις επικοινωνιακές του απαιτήσεις.

Η συσκευή ΥΤ που χρησιμοποιείται συνήθως από τα άτομα με νοητική αναπηρία είναι ένα βοήθημα επικοινωνίας. Συστατικά αυτού του βοηθήματος είναι οι πίνακες επιλογής συμβόλων, ο έλεγχος διαλόγου, οι συχνά χρησιμοποιούμενες εκφράσεις, η υποστήριξη σάρωσης (αυτόματης ή κατευθυνόμενης), το εικονικό πληκτρολόγιο, ο επεξεργαστής κειμένου, η γραμματική και συντακτική διόρθωση του κειμένου, η μετατροπή του κειμένου σε συνθετική ομιλία, η πρόβλεψη λέξεων και η ανταλλαγή ηλεκτρονικών μηνυμάτων (Κουρουπέτρογλουetal., 2000).

Στα βοηθήματα επικοινωνίας μπορεί να ρυθμιστεί το σύστημα επικοινωνίας που θα χρησιμοποιεί το άτομο, όπως για παράδειγμα στο σύστημα Bliss, το σύστημα επικοινωνίας στην ελληνική γλώσσα, οι έννοιες του χρήστη, το μέγεθος του πίνακα επιλογής εννοιών, η διάταξη των εννοιών στον πίνακα επιλογής, το χρώμα υποβάθρου και των ομάδων των εννοιών. Ακόμη, είναι δυνατόν να εμφανίζονται πολλοί πίνακες επιλογής, να γίνεται ταυτόχρονη εμφάνιση της αναπαράστασης των εννοιών στα συστήματα επικοινωνίας χρήστη και συνομιλητή, να καθοριστούν οι εκφράσεις διατήρησης διαλόγου και των συχνά χρησιμοποιούμενων εκφράσεων και να ρυθμιστεί η διάταξη και το μέγεθος των συστατικών στην οθόνη του χρήστη (Κουρουπέτρογλουetal., 2000)

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία σχετικά με τις ικανότητες και τα ελλείμματα των ατόμων με νοητική υστέρηση αλλά και την θετική επίδραση των συστημάτων ΕΕΕ σ αυτά, είναι δυνατόν να τεθούν τα εξής ερωτήματα: α) << Ποιες επικοινωνιακές ανάγκες προκύπτουν σε ενήλικες με νοητική υστέρηση κατά την παραμονή τους σε ένα Κέντρο Δημέρευσης και Ημερησίας Φροντίδας; >>. Μ άλλα λόγια πως τα ελλείμματα που παρουσιάζονται κατά τη νοητική υστέρηση επηρεάζουν τη καθημερινότητα των μελών μιας δομής, κατά την οποία εκπαιδεύονται, κοινωνικοποιούνται και δημιουργούν σχέσεις. Ένα δεύτερο ζήτημα που τίθεται προς μελέτη σχετίζεται με την αναγκαιότητα της ΕΕΕ Δηλαδή, : β) << Είναι βοηθητική η χρήση ΕΕΕ για την αντιμετώπιση των επικοινωνιακών δυσκολιών ; >>. Δηλαδή διερευνάται η περίπτωση που η ΕΕΕ μπορεί να ωφελήσει τα μέλη μιας τέτοιας δομής ενισχύοντας τη συμμετοχής τους στα προγράμματα, τις συνεδρίες και τις κοινωνικές επαφές. Τέλος, γ) << Σε τι βαθμό είναι καταρτισμένο το προσωπικό μιας τέτοιας δομής σχετικά με την ΕΕΕ, για να επωφεληθούν τα μέγιστα τα μέλη;>>

Προκειμένου λοιπόν να δοθεί απάντηση στα προηγούμενα ερωτήματα διενεργήθηκε η σχετική μελέτη σε μία τέτοια ημερήσια δομή. Πρόκειται για ένα ΚΔΗΦ ΑΜΕΑ το οποίο βρίσκεται σε επαρχιακή πόλη της Ελλάδος, όπου όλα τα μέλη του είναι ενήλικες και έχουν διαγνωσθεί με νοητική υστέρηση μέτριας ή βαριάς μορφής. Το κέντρο προσφέρει συνεδρίες

διαφόρων ειδικοτήτων, προγράμματα και δραστηριότητες εκτός χώρου με σκοπό την ομαλή κοινωνικοποίηση των μελών. Επίσης, γίνονται διάφορες γιορτές και συναθροίσεις κοινωνικού χαρακτήρα, όπως εθελοντισμός για διάφορα θέματα, specialOlympics, κατά τα οποία οι ωφελούμενοι συμμετέχουν ενεργά. Επομένως, τα στοιχεία αυτά στάθηκαν αφορμή να διεξαχθεί η έρευνα σχετικά τις επικοινωνιακές ικανότητες και τις ανάγκες σε ενήλικα άτομα με νοητική υστέρηση. Στη συνέχεια παρουσιάζεται όλη η διερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων , ποιοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων όπως και προτεινόμενα θέματα για περαιτέρω διερεύνηση.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1.1 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Όπως είναι ήδη γνωστό το δείγμα που χρησιμοποιείται σε μία ποιοτική μελέτη πληροί συνήθως συγκεκριμένες προδιαγραφές. Οι αρχές που διέπουν τη συγκεκριμένη δειγματοληψία ορίζουν το δείγμα ως επαρκές και κατάλληλο. Αναλυτικότερα, το ποιοτικό δείγμα μπορεί να είναι μικρό, δηλαδή διψήφιο ή και μονοψήφιο. Αυτό συμβαίνει καθώς η ποιοτική έρευνα δε στέκεται στη ποσότητα αλλά στη ποιότητα. Μ άλλα λόγια στη παρούσα μελέτη οι υποκειμενικές πεποιθήσεις των συμμετεχόντων έχουν ύψιστη σημασία. Αυτό είναι δυνατόν να προκύψει κι από ένα μικρό αριθμό δείγματος. Δεύτερον, το δείγμα χαρακτηρίζεται ως κατάλληλο εφόσον περιλαμβάνει τα στοιχεία που χρειάζονται να ερευνηθούν. Ταυτόχρονα όμως το δείγμα πρέπει να διαθέτει τη γνώση αλλά και τη θέληση να συμμετέχει στην έρευνα. Επομένως, σ αυτή τη περίπτωση πρόκειται για δειγματοληψία σκοπιμότητας. Δηλαδή, το δείγμα επιλέγεται με βάση την υποκειμενική γνώση του ερευνητή για τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τα προαναφερθέντα στοιχεία, αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανήκουν στο προσωπικό της ημερήσιας δομής και τυγχάνει να προκύπτουν και προσωπικές σχέσεις. Αναλυτικότερα, επιλέχθηκαν επτά άτομα συνολικά, έξι από το εκπαιδευτικό προσωπικό όπως: η ειδική παιδαγωγός, η ψυχολόγος, η κοινωνική λειτουργός, ο φυσικοθεραπευτής, ο εργοθεραπευτής και ο ορθοπεδικός ιατρός. Επίσης, ένα άτομο από το βοηθητικό προσωπικό, ο βοηθός νοσηλεύτη. Κρίθηκαν οι καταλληλότεροι για να απαντήσουν για τις επικοινωνιακές ανάγκες των μελών του κέντρου, τόσο κατά τη διάρκεια των συνεδριών όσο και κατά τον ελεύθερο χρόνο σε μη δομημένες συζητήσεις και παίχσια. Αυτό προκύπτει καθώς περνούν ουσιαστικό χρόνο με τα μέλη του κέντρου αναγνωρίζοντας έτσι τις εκάστοτε ανάγκες που προκύπτουν. Παράλληλα, ο βοηθός νοσηλεύτη είναι παρών στο μεγαλύτερο μέρος των συνεδριών ενώ επωμίζεται και το μέρος της προσωπικής υγιεινής και της σίτισης. Ακόμη, αξίζει να διερευνηθεί κατά πόσο το προσωπικό μιας τέτοιας δομής γνωρίζει τελικά τους όρους ΕΕΕ και τη χρήση της. Το προφίλ των μελών διαμορφώθηκε ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή ή οικονομική κατάσταση. Παρ όλα αυτά, εκ των πραγμάτων έπρεπε να είναι τουλάχιστον κάτοχοι πτυχιακού τίτλου, εφόσον και η δομή που εργάζονται απαιτεί συγκεκριμένα προσόντα. Έτσι, με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία έγινε η επιλογή του δείγματος για την συμπλήρωση των ερωτήσεων. Αξίζει να σημειωθεί πως υπήρξε θετική ανταπόκριση από όλα τα μέλη του δείγματος, απαντώντας σε όλες τις ερωτήσεις.

2.1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Έτσι για τις ανάγκες της μελέτης σχεδιάστηκε μια δομημένη ερευνητική συνέντευξη, που περιλάμβανε δεκαπέντε ερωτήσεις απευθυνόμενες στο προσωπικό. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων ποιοτικής έρευνας είναι καλό να στερούνται αυστηρής δομής. Ο λόγος λοιπόν που επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τρόπος συλλογής στοιχείων είναι διττής σημασίας. Αφενός, ο ερευνητής έχει στο μυαλό του το θέμα της συζήτησης που θα ακολουθήσει. Καταλήγοντας έτσι σε μία αφήγηση επί του θέματος, προβάλλοντας τις υποκειμενικές προσεγγίσεις των συμμετεχόντων. Αφετέρου, υπάρχουν και κάποια συγκεκριμένα στοιχεία που επισυνάπτονται από τον ερευνητή και είναι πρόπον να ακολουθούνται ως σημεία αναφοράς κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Η μορφή λοιπόν που ακολουθήθηκε για τις ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου εκτός από τέσσερις και ένα υπό-ερώτημα που έδιναν την δυνατότητα επιλογής. Αναλυτικά, οι ερωτήσεις διαχωρίστηκαν με βάση τα δημογραφικά στοιχεία του προσωπικού και τα ερευνητικά στοιχεία που αφορούν την επικοινωνία ως όρο, την επικοινωνία των μελών και τα συστήματα ΕΕΕ. Αναλυτικότερα, οι πρώτες έξι ερωτήσεις εμπίπτουν στα δημογραφικά στοιχεία όπως, το φύλο, η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η ειδικότητα του ατόμου, ο συνολικός χρόνος απασχόλησης στη δομή γενικά αλλά και ο χρόνος απασχόλησης εντός μιας ημέρας ή μιας εβδομάδας. Οι υπόλοιπες εννέα ερωτήσεις αφορούν τα ερευνητικά στοιχεία που εξετάζονται στη παρούσα μελέτη. Ειδικότερα, γίνεται λόγος για τους παράγοντες που επιδρούν στην επικοινωνία του ατόμου, άλλες μορφές επικοινωνίας εκτός της ομιλίας, η χρήση άλλης μορφής επικοινωνίας κατά τη διάρκεια συνεδρίας στο κέντρο, τα επικοινωνιακά ελλείμματα που παρουσιάζουν τα μέλη του κέντρου. Ακόμη, ο βαθμός κατά τον οποίο τα ελλείμματα αυτά επιδρούν στη λειτουργικότητα των μελών και τρόποι ενίσχυσης της επικοινωνίας των μελών. Τέλος, οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν για την ΕΕΕ, τα συστήματα και τη χρησιμότητά της αλλά και για τον τομέα γλωσσικών δεξιοτήτων που πρέπει να ενισχυθεί, για να

βελτιωθεί κατ'επέκταση και η λειτουργικότητά των μελών του κέντρου με νοητική υστέρηση. Με το πέρας αυτών των στοιχείων, κάθε ερωτώμενος μπορούσε να προσθέσει οτιδήποτε θεωρούσε ο ίδιος πως θα ήταν χρήσιμο για την διεξαγωγή επιπλέον συμπερασμάτων.

2.1.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η ημιδομημένη συνέντευξη διεξήχθη κατά τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο του έτους 2020 στο ΚΔΗΦ ΑΜΕΑ σε επαρχιακή πόλη της Ελλάδος. Μάλιστα έλαβε χώρα κατά τις πρωινές ώρες, εφόσον ακολουθήθηκε το ωράριο που απασχολούνται στο κέντρο οι συμμετέχοντες. Όπως προαναφέρθηκε πρόκειται για μία ημιδομημένη συνέντευξη, επομένως οι ερωτήσεις που υποβλήθηκαν ήταν ήδη καταγεγραμμένες με δυνατότητα όμως ανάπτυξης υποκειμενικών απόψεων επί του θέματος. Αρχικά, τους γνωστοποιήθηκε το θέμα της συνέντευξης αλλά και της μελέτης εν γένει. Ακόμη, σε κάποιες περιπτώσεις χρειάστηκε περισσότερος χρόνος και επεξηγήσεις για το πως συνδέονται τα ερευνητικά στοιχεία μεταξύ τους αλλά και η επιλογή του συγκεκριμένου πλαισίου για τη διεξαγωγή της μελέτης. Αρχικά συμπληρώθηκαν οι ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία. Στη συνέχεια,

ζητήθηκε άτυπα η γνώμη τους για την επικοινωνία και τα οφέλη της, προκειμένου να υπάρξει ομαλή εισαγωγή στις ερευνητικές ερωτήσεις. Δεν υπήρχε χρονικό όριο για κάθε ερώτηση αλλά ούτε και για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Οι απαντήσεις που δόθηκαν σε όλες τις περιπτώσεις καταγράφηκαν πάντα με τη προσωπική συμβολή των συμμετεχόντων. Οι ερωτήσεις ήταν αρκετά ξεκάθαρες, οπότε η συνολική διάρκεια ήταν συνήθως μισή ώρα. Ωστόσο, ελάχιστες φορές η διαδικασία διακόπτονταν από τα μέλη του κέντρου, όταν κυρίως συνέβαινε κατά τη διάρκεια διαλείμματος. Αξίζει να αναφερθεί πως, όλοι οι συμμετέχοντες απαντούσαν σε κάθε ερώτηση δίνοντας περισσότερα στοιχεία κι απ όσα ήταν αρκετά, πάντα βέβαια εντός πλαισίου της ερώτησης. Στο τέλος των ερωτήσεων τους δόθηκε η ευκαιρία να αναφέρουν οτιδήποτε σχετικό ήθελαν προκειμένου να αξιολογηθεί περαιτέρω κάνοντας σπουδαίες παραινήσεις για το χώρο της ειδικής αγωγής και εύστοχες παρατηρήσεις για την παρούσα μελέτη.

Ωστόσο, υπήρξαν και περιορισμοί όσον αφορά το ερευνητικό μέρος της μελέτης. Αρχικά, ο χρόνος ανταπόκρισης των ερωτήσεων δεν ήταν προκαθορισμένος, ωστόσο καθώς η συνέντευξη διεξήχθη στο χώρο εργασίας των ερωτηθέντων δεν έπρεπε να γίνει κατάχρηση. Δεύτερον, οι ερωτήσεις μπορεί να αφορούσαν επικοινωνιακές ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια ατομικών συνεδριών. Παρ όλα αυτά, το προσωπικό έπρεπε να απαντήσει για τις επικοινωνιακές ανάγκες των μελών με νοητική υστέρηση εν γένει, αντιμετωπίζοντάς τους σαν σύνολο κι όχι σαν μεμονωμένα περιστατικά. Αν και το επίπεδο λειτουργικότητας, τα ελλείμματα και οι ικανότητές τους διαφέρουν με βάση τους κληρονομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως αυτοί αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτουν τα εξής στοιχεία:

Οι συμμετέχοντες είναι συνολικά 7 άτομα και κατανέμονται σε 4 άνδρες και 3 γυναίκες. Το ηλικιακό εύρος τους ορίζεται από 24 έως 42 έτη. Οι 5 είναι μικρότεροι από 40, ενώ οι δύο 40 και 42 αντίστοιχα. Όλοι είναι κάτοχοι πτυχιακού τίτλου, ενώ ο ορθοπεδικός ιατρός είναι και κάτοχος μεταπτυχιακού. Οι ειδικότητες τους είναι: Ειδική παιδαγωγός, ψυχολόγος, εργοθεραπευτής, φυσικοθεραπευτής, ορθοπεδικός ιατρός, κοινωνική λειτουργός και βοηθός νοσηλεύτη. Οι περισσότεροι εργάζονται στη δομή περίπου 3 χρόνια. Ενώ, η ειδική παιδαγωγός κι η ψυχολόγος για 1 χρόνο. Τα προηγούμενα δεδομένα συνιστούν ένα ιδανικό προφίλ των συμμετεχόντων καθώς γίνεται αντιληπτή η μακροχρόνια επαφή τους με τα μέλη της δομής. Επομένως, είναι σε θέση να γνωρίζουν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες αλλά και τις καθημερινές τους συνήθειες. Ο βοηθός νοσηλεύτη είναι αυτός που περνά τις περισσότερες ώρες με τα μέλη, για την ακρίβεια 8, καθώς τα συνοδεύει τόσο κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων στο κέντρο, όσο και στις κατοικίες του με το πέρας της ημέρας. Αυτό του δίνει τη δυνατότητα να κατανοεί τις δεξιότητες και τις ανάγκες των ατόμων στο εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο. Η ψυχολόγος και η κοινωνική λειτουργός εργάζονται 4 ώρες ημερησίως είτε κατά μονάς μέσω ατομικών συνεδριών, είτε ομαδικά σε δραστηριότητες και παιχνίδια. Ο φυσικοθεραπευτής και η ειδική παιδαγωγός απασχολούνται ανά 3 ώρες ημερησίως. Ο φυσικοθεραπευτής εκτελεί ατομικές συνεδρίες, ενώ η ειδική παιδαγωγός συνεργάζεται με όλα τα μέλη ταυτόχρονα σε μία αίθουσα. Τέλος, ο εργοθεραπευτής κι ο ορθοπεδικός του Κέντρου συνεργάζονται και πραγματοποιούν ατομικές συνεδρίες 1 έως 2 φορές τη βδομάδα με διάρκεια 45 λεπτών.

Στη συνέχεια ακολουθεί η παράθεση του ερευνητικού μέρους της συνέντευξης. Αναλυτικότερα, όσον αφορά τους παράγοντες που θεωρούν οι συμμετέχοντες ότι επιδρούν στην επικοινωνία του ατόμου, οι πιο πολλοί απάντησαν σίγουρα περισσότερους από έναν. Ανέφεραν κυρίως τα αισθητηριακά προβλήματα που σχετίζονται με τη διαταραχή και τον δείκτη νοημοσύνης αλλά και το κοινωνικό επίπεδο, το περιβάλλον το οποίο συναναστρέφεται το άτομο μέχρι την ενηλικίωση του. Μικρότερη αναφορά έγινε στην ψυχοσυναισθηματική ιδιοσυγκρασία, τη προσωπικότητα και τη μόρφωση που έχουν δεχθεί ορισμένα μέλη του Κέντρου, τα οποία όμως εξαρτώνται άμεσα από το περιβάλλον του.

Εκτός της ομιλίας ως τον επικρατέστερο τρόπο επικοινωνίας, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αναφέρουν κι άλλες μορφές επικοινωνίας. Αναφέρονται λοιπόν οι χειρονομίες και η νοηματική γλώσσα, οι εκφράσεις προσώπου, η βλεμματική επαφή ως εξωλεκτικά στοιχεία. Ακόμη, ο γραπτός λόγος, η ζωγραφική ως τρόπος έκφρασης συναισθημάτων και τέλος, η ηλεκτρονική επικοινωνία μέσω συστημάτων.

Κατά τη διάρκεια των συνεδριών πολλές φορές οι περισσότεροι έχει χρειαστεί να χρησιμοποιήσουν οπτικοποιημένο υλικό για να ενισχύσουν την επικοινωνία με τα μέλη, ενώ δραστηριότητες γραπτής και εικαστικής έκφρασης λιγότερο. Το οπτικοποιημένο υλικό αναφέρθηκε ότι σίγουρα βοηθά περισσότερο λόγω της αναπαράστασης αντικειμένων, συμπεριφορών κλπ. Αλλά επιπλέον είναι και μία μέθοδος ευπρόσιτη όσον αφορά το οικονομικό μέρος. Επίσης, ελάχιστα έχει γίνει χρήση της νοηματικής γλώσσας από κάποιους συμμετέχοντες με ορισμένα μέλη.

Σύμφωνα με το προσωπικό της δομής τα μέλη παρουσιάζουν ελλείμματα κατά κύριο λόγο στο κομμάτι της πραγματολογίας και της κατανόησης και κατ'επέκταση στη κοινωνική προσαρμογή. Ενώ, σε ίδιο βαθμό μεταξύ τους αναφέρθηκαν ακόμη η σύνταξη, ο περιγραφικός λόγος, η ακουστική επεξεργασία κι η προσοχή- μνήμη. Μάλιστα έγινε αναφορά απ' όλους τους συμμετέχοντες για τη φύση της διαταραχής όπου τα ελλείμματα της νοητικής υστέρησης είναι πολλαπλά και λειτουργούν αλληλένδετα μεταξύ τους.

Με βάση τα προηγούμενα τα επικοινωνιακά ελλείμματα είναι αποδεκτό απ' όλους ότι επηρεάζουν τη λειτουργικότητα του ατόμου όσον αφορά τις καθημερινές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, αυτό ισχύει για όλα τα μέλη του κέντρου σε μέτριο βαθμό. Όπως αναφέρθηκε από το προσωπικό πιθανόν ο βαθμός που επηρεάζονται από τις καθημερινές απαιτήσεις στην επικοινωνία είναι ανάλογος του μέτριου βαθμού νοητικής υστέρησης που παρουσιάζουν με κάποιες εξαιρέσεις.

Σε πρακτικό επίπεδο όλοι οι συμμετέχοντες από το προσωπικό έχουν σκεφτεί να ενισχύσουν την επικοινωνία με τα μέλη του κέντρου. Αρχικά, αναφέρθηκε ως σημαντικότερο κίνητρο η ομαλή διεξαγωγή των θεραπειών που παρακολουθούν στο κέντρο. Αλλά στη συνέχεια θεωρείται σημαντική και η εκπαίδευση που λαμβάνουν ως ενίσχυση στο τρόπο που επικοινωνούν μεταξύ τους και στο τρόπο που προσαρμόζονται στις ισχύουσες κοινωνικές καταστάσεις. Όλοι λοιπόν οι συμμετέχοντες έχουν σκεφτεί και κάποιοι απ' αυτούς έχουν ήδη χρησιμοποιήσει πίνακες με οπτικοποιημένο υλικό ως εναλλακτικό τρόπο ενίσχυσης της επικοινωνίας των μελών.

Άξιο λόγου είναι ότι όλοι γνωρίζουν τον όρο ΕΕΕ και τι πρεσβεύει. Μάλιστα, αναφέρθηκαν στις εξής μεθόδους: <<PECS>>, <<TEACH>>, <<ΜΑΚΑΤΟΝ>>, νοηματική γλώσσα, πίνακες επικοινωνίας- συστήματα σύνθετης ομιλίας. Ωστόσο, από τη συζήτηση προέκυψε ότι δεν έχουν όλοι μεταξύ τους το ίδιο επίπεδο γνώσεων, κατάρτισης και εμπειρίας σε τέτοιου είδους μεθόδους και συστήματα. Για την ακρίβεια, οι περισσότεροι ανέφεραν ότι γινόταν αναφορά κατά τις σπουδές τους ενώ αν ήθελαν κάποια περαιτέρω εξειδίκευση όσον αφορά την εφαρμογή και τη διδασκαλία από τους ίδιους έπρεπε να παρακολουθήσουν τα αντίστοιχα σεμινάρια με ιδιωτική πρωτοβουλία. Επιπλέον, αναφέρθηκαν στο σύστημα <<BRAILLE>>, το οποίο δεν ανήκει όμως στην ΕΕΕ.

Ακόμη σύμφωνα με το προσωπικό της δομής, η προσωπική υγιεινή, η σίτιση και η κοινωνική συμπεριφορά, είναι τα πιο σημαντικά μέρη που χρήζουν παρέμβασης και αναφέρθηκαν από όλους. Ακολουθούν η ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη και η ακουστική επεξεργασία ερεθισμάτων και σε μικρότερο βαθμό η λεπτή κινητικότητα. Οι συμμετέχοντες θεωρούν σημαντικούς αυτούς τους τομείς για την επίτευξη ομαλής προσαρμογής στα εκάστοτε κοινωνικά πλαίσια των ατόμων με νοητική υστέρηση.

Επιπρόσθετα, η ειδική παιδαγωγός ανέφερε ότι θα ήταν καλό να διδαχθούν όλα τα μέλη με κάποιο εναλλακτικό τρόπο την ανάληψη πρωτοβουλιών για τις καθημερινές τους δραστηριότητες. Προκειμένου να μην επωμίζονται όλη την ευθύνη οι φροντιστές τους αλλά και για να νιώθουν και τα μέλη του κέντρου υπεύθυνα ανεξαρτήτως πλαισίου. . Ακόμη, σύμφωνα με τη ψυχολόγο, χρήσιμα θα ήταν εργαλεία τα οποία μαθαίνουν στα μέλη την έννοια του χρόνου, την οριοθέτηση τους σε κάθε πλαίσιο αλλά και στις συζητήσεις μεταξύ τους, προκειμένου να κάνουν γενίκευση των όσων διδάσκονται εκεί και στη καθημερινή τους δράση. Από την άλλη η ειδική παιδαγωγός του κέντρου ανέφερε πως θα ήταν χρήσιμο όλοι από το προσωπικό να έχουν το ίδιο επίπεδο γνώσεων σε μεθόδους ΕΕΕ για να βοηθήσουν αποτελεσματικά τα άτομα με νοητική υστέρηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο μέρος αυτό του κειμένου θα αναφερθούν και θα αναλυθούν περαιτέρω τα σημαντικότερα στοιχεία που αποκομίστηκαν από τη συγκεκριμένη μελέτη. Αναλυτικότερα, θα συγκριθούν τα συμπεράσματα που δόθηκαν από τις απαντήσεις του προσωπικού της δομής σε σχέση με τα βιβλιογραφικά αλλά και τα ερευνητικά δεδομένα όπως προέκυψαν από άλλες μελέτες, τα οποία παρατίθενται στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας.

Αρχικά, από την διερεύνηση των στοιχείων που συλλέχθηκαν κι απ αυτήν την μελέτη προκύπτει ότι η νοητική υστέρηση είναι μία διαταραχή πολυσχιδής. Μ άλλα λόγια πρόκειται για μία διαταραχή που τα ελλείμματά της επηρεάζουν όλους τους τομείς στη καθημερινότητα του ατόμου και κυρίως την επικοινωνία. Οι παράγοντες που επιδρούν στην επικοινωνία των ατόμων με νοητική υστέρηση σαφώς είναι πολλοί και διαφορετικοί για κάθε άτομο. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων της παρούσας μελέτης δείχνουν να συμφωνούν με τα βιβλιογραφικά δεδομένα της μελέτης που έλαβε χώρα στην Ιρλανδία (Smithetal, 2009), σχετικά με τις επικοινωνιακές δυσκολίες των ενηλίκων με νοητική υστέρηση. Οι ερευνητές της μελέτης κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι επικοινωνιακές δυσκολίες που επικρατούσαν στους ενήλικες με νοητική υστέρηση επηρεάζονται από ένα σύμπλεγμα παραγόντων, ανεξάρτητα από τον βαθμό νοητικής ανεπάρκειας. Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε ο δείκτης νοημοσύνης διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη νοητική υστέρηση και το προσδιορισμός της αλλά δεν μπορεί να απεικονίσει επακριβώς τη φύση της διαταραχής και την ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου απέναντι στις προκλήσεις που παρουσιάζονται.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που προέκυψε από τις απόψεις των συμμετεχόντων είναι ότι τα επικοινωνιακά ελλείμματα των ατόμων με νοητική υστέρηση επηρεάζουν σαφώς τη καθημερινότητα τους σ όλο το φάσμα. Βέβαια αξίζει να αναφερθεί πως όλοι συμφώνησαν πως επηρεάζει σε μέτριο βαθμό αλλά αυτό συνάδει με το προφίλ των συγκεκριμένων ατόμων. Η άποψη αυτή έρχεται φυσικά να συμφωνήσει με τις απόψεις που παρουσιάστηκαν και πάλι στην έρευνα της Ιρλανδίας (Smithetal., 2009) . Τα άτομα με νοητική υστέρηση είναι ευπαθή σε επικοινωνιακές βλάβες με συνέπειες στην εργασία, στην εκπαίδευση και την κοινωνική συναναστροφή. Ένα υψηλό ποσοστό ενηλίκων με νοητική ανεπάρκεια -30% (Sutherlandetal., 2014) παρουσιάζουν επικοινωνιακές ανάγκες, που παραμένουν άλυτες για όλη τους τη ζωή. Μάλιστα, σημαντικό ρόλο παίζει και το ηλικιακό εύρος στα άτομα με νοητική ανεπάρκεια. Οι ανάγκες των ενηλίκων διαφέρουν από το νεότερο πληθυσμό με νοητική υστέρηση εφόσον οι συνέπειες παρουσιάζονται πιο σοβαρές όσο μεγαλώνουν. Η καθημερινότητά τους περιλαμβάνει τις συμπεριφορές και τις σχέσεις που χτίζουν, το επικοινωνιακό προφίλ που τις ακολουθεί, τα δυνατά και αδύνατα σημεία και τις ανάγκες τους. Εξάλλου όπως κατέδειξε και η παρούσα μελέτη, η γνώμη των συμμετεχόντων είναι ότι η παρέμβαση πρέπει να γίνει σε τομείς όπως: η προσωπική υγιεινή, η σίτιση, η κοινωνική συμπεριφορά, η διαχείριση χρόνου και η λήψη σωστών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση γενικά της καθημερινότητας.

Ένα σημείο, το οποίο αναφέρθηκε ελάχιστα μέχρι τώρα στα βιβλιογραφικά δεδομένα είναι ο ρόλος που έχει η οικογένεια και το περιβάλλον του ατόμου στην ανάπτυξη της επικοινωνίας. Αυτό βέβαια έρχεται σε αντίθεση με τη γνώμη που εξέφρασαν οι συμμετέχοντες στην

παρούσα μελέτη. Ανέφεραν δηλαδή ως εξαιρετικής σημασίας τον παράγοντα οικογένεια και το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιείται το άτομο με νοητική υστέρηση. Είναι ευρέως διαδεδομένο πως ένα περιβάλλον, το οποίο δε προάγει την επικοινωνία μεταξύ των μελών του θεωρείται αποτρεπτικός παράγοντας για την ανάπτυξη της επικοινωνίας και ομιλίας σε ένα παιδί. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει σε ένα περιβάλλον το οποίο αποτρέπει την εφαρμογή εναλλακτικών μεθόδων επικοινωνίας στα παιδιά του. Μάλιστα, στην έρευνα που διεξήχθη για τους ενήλικες με νοητική υστέρηση στην Ιρλανδία (Smithetal., 2009), αναφέρεται ότι επικρατεί η τάση οι οικογένειες ή γενικά οι φροντιστές να υποτιμούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με νοητική υστέρηση, ειδικά τις δυσκολίες κατανόησης. (Kevan, 2003). Όμως πως είναι δυνατόν να υπάρξει παρέμβαση και αποτελεσματικότητα στη λύση μιας δεδομένης κατάστασης όταν δεν υπάρχει η κατανόηση για την ύπαρξη της;

Παρόλα αυτά, η επικοινωνία είτε επιτυγχάνεται με τους συνήθεις τρόπους είτε με εναλλακτικούς, δε σταματά να είναι σημαντική για τη δημιουργία υγιών προσωπικοτήτων. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ξανά το στοιχείο της βιβλιογραφίας, ότι δηλαδή οι γονείς των παιδιών που αποδέχονται την ΕΕΕ και την ΥΤ έχουν και μεγαλύτερες προσδοκίες από τα παιδιά τους. Η ίδια παρατήρηση έγινε κι από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ εκπαιδευτικών και ειδικοτήτων (Τσουμήτα, 2017 &Πασχαλίδου, 2013), δηλαδή είχαν αυξημένες προσδοκίες από τους μαθητές τους. Επομένως, από τα στοιχεία των μελετών διαφαίνεται ότι οικογένεια- περιβάλλον, επικοινωνία εναλλακτική ή μη είναι αλληλένδετοι όροι για την επίτευξη κάθε στόχου του ατόμου που αφορά την αλληλεπίδραση, την κοινωνικοποίηση και τη δράση για τη ζωή.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας, σε αρκετά μάλιστα σημεία, έγινε αναφορά στη σημαντική συμβολή της ΕΕΕ και της ΥΤ στη ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Για την ακρίβεια, αυτός ήταν και ο στόχος της μελέτης, δηλαδή η ΕΕΕ και η χρήση αυτής σε ένα Κέντρο Ημέρας ΑΜΕΑ και κατά πόσο είναι σημαντική στη ζωή ενήλικων ατόμων με νοητική ανεπάρκεια. Η άποψη αυτή λοιπόν περί σημαντικότητας της ΕΕΕ αναφέρεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, τεκμηριώθηκε από ποικίλες μελέτες, οι οποίες είχαν ως στόχο να καταδείξουν αυτό ακριβώς και τέλος επαληθεύεται και με τα στοιχεία της παρούσας μελέτης. Καθίσταται λοιπόν φανερό πως η χρήση όλων αυτών των μέσων είναι μείζονος σημασίας για την εκπαίδευση των ατόμων με επικοινωνιακές διαταραχές αλλά και για την μετέπειτα αντιμετώπιση των καθημερινών τους αναγκών στην ενήλικη ζωή. Φυσικά συμβάλλει εκ των πραγμάτων στην ανάπτυξη της επικοινωνίας και στη θεμελίωση της αλληλεπίδρασης, ανεξαρτήτως του ηλικιακού φάσματος των χρηστών αλλά και του εκάστοτε περιβάλλοντος που αλληλεπιδρούν. Τονίζεται ξανά ιδιαίτερα το εύρος του ηλικιακού φάσματος, καθώς η παράδοση των βιβλιογραφικών ερευνών τοποθετείται στην άποψη για μία ανησυχία όσον αφορά τη νοητική υστέρηση. Συγκεκριμένα, η κοινή ανησυχία αναφέρει πως τα παιδιά με νοητική υστέρηση αντιμετωπίζουν τη κοινωνική απομόνωση όντας και ως ενήλικες. Μ άλλα λόγια, μεγαλώνοντας αυξάνονται και οι απαιτήσεις της ζωής κι αν ένα παιδί με νοητική υστέρηση δυσκολεύεται να τις αντιμετωπίσει όσο είναι μικρότερες, μεγαλώνοντας ο βαθμός δυσκολίας είναι εξίσου μεγάλος.

Ένα στοιχείο το οποίο επίσης καταδεικνύει τη σημαντικότητα αυτών των μέσων είναι και η ψυχολογική στήριξη που επιφέρουν στις οικογένειες και στους φροντιστές των ατόμων με νοητική υστέρηση, όπως τόνισε και η ψυχολόγος της δομής για τη παρούσα μελέτη. Επομένως, γίνεται φανερό πως σε κάθε περίπτωση μόνο θετικά αποτελέσματα επιφέρει η εφαρμογή τους τόσο στα ίδια τα άτομα, όσο και στο περιβάλλον τους.

Ο μακροπρόθεσμος στόχος της εφαρμογής της ΕΕΕ είναι η γενίκευση, δηλαδή κάθε άτομο να μπορεί να ανταπεξέλθει στις επικοινωνιακές ανάγκες που προκύπτουν σ οποιοδήποτε πλαίσιο

και ανεξάρτητα από την ηλικία του ατόμου. Το γεγονός αυτό πιθανώς να εξηγείται με την άποψη ότι η ΕΕΕ και η ΥΤ είναι δυνατόν να εφαρμοστεί και να επιδράσει θετικά από τις πιο μικρές ηλικίες. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις ατόμων που ως ενήλικες εξακολουθούν φυσικά να χρειάζονται περαιτέρω βοήθεια στις καθημερινές βασικές τους ανάγκες, βοήθεια στην ανάγκη τους για αλληλεπίδραση κι αυτονομία στο περιβάλλον στο οποίο κινούνται. Τα ενήλικα άτομα με νοητική υστέρηση συνήθως εντάσσονται σε κάποιο κέντρο ημέρας ή απασχολούνται σε δομές γενικότερα ή και σε προγράμματα βοήθειας στο σπίτι με στόχο την επικοινωνία, την εκπαίδευση, το πρόγραμμα θεραπειών κα. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το αποτέλεσμα της έρευνας που διενεργήθηκε στη Νέα Ζηλανδία (Sutherlandetal, 2014) και την ανάγκη για ΕΕΕ ενήλικων ατόμων με νοητική υστέρηση. Τα δεδομένα της έρευνας από συμμετέχοντες στο πρόγραμμα βοήθειας στο σπίτι κατέδειξαν πως το 28,8%, περίπου δηλαδή το 1/3 είναι υποψήφιοι για ΕΕΕ.

Κι ενώ λοιπόν τα αποτελέσματα των βιβλιογραφικών ερευνών δείχνουν τη μεγάλη αναγκαιότητα της ΕΕΕ σε κάποιες περιπτώσεις, η κλασική βιβλιογραφία καταδεικνύει το μεγάλο κόστος των συστημάτων υψηλής τεχνολογίας. Αυτό βέβαια μπορεί να αναφερθεί ως σχήμα οξύμωρο, καθώς παρατηρείται ότι δεν είναι όλα τα συστήματα ευπρόσιτα σε όλους όσους τα έχουν ανάγκη. Για παράδειγμα, στην συγκεκριμένη μελέτη το προσωπικό αναφέρει πως χρησιμοποιεί συστήματα ΕΕΕ, τα οποία κατασκευάζονται από τους ίδιους, κυρίως οπτικοποιημένο υλικό. Από την άλλη πλευρά, δεν έγινε αναφορά στη χρήση συσκευών ΥΤ. Γεγονός, το οποίο αναφέρεται και στην έρευνα που έγινε στα σχολεία και τα Κέντρα Ημέρας της Ελλάδας, τα οποία στερούνται βασικών υποδομών. Το υψηλό κόστος λοιπόν των συστημάτων ΕΕΕ αποτελεί βασικό μειονέκτημα και εμπόδιο για την εφαρμογή τους από τους υποψήφιους χρήστες και γενικά για όσους επωφελούνται μέχρι στιγμής.

Επιπλέον στοιχείο που αποκομίζεται από την παρούσα μελέτη είναι οι γνώσεις που έχει το προσωπικό ενός ΚΔΗΦ ΑΜΕΑ για την ΕΕΕ και τη χρήση των συστημάτων. Οι ερωτήσεις λοιπόν απευθύνθηκαν κυρίως σε θεραπευτές με τις κατάλληλες ειδικότητες, αλλά και σε μέλος του βοηθητικού προσωπικού. Μάλιστα, όπως παρατηρήθηκε το εκπαιδευτικό προσωπικό των ειδικοτήτων είχε εξειδικευμένες γνώσεις σε σχέση με το βοηθητικό προσωπικό για τη χρήση των μέσων ΕΕΕ. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί και ομοιότητα σε σχέση με τις βιβλιογραφικές μελέτες, όπου κι εκεί οι ειδικότητες είναι πιο καταρτισμένες σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς. Σε περαιτέρω συζητήσεις με το προσωπικό του κέντρου, έγινε αναφορά σε σεμινάρια και εξειδικεύσεις, που έκαναν οι ίδιοι με το πέρας των βασικών τους σπουδών. Το στοιχείο αυτό παρατηρήθηκε και αναφέρεται επισταμένα στις έρευνες που έγιναν στην Ελλάδα, καθώς τονίζει την ανομοιομορφία στο επίπεδο γνώσεων ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και ειδικότητες. Αναλυτικότερα, οι μέχρι τώρα έρευνες στηρίζουν την άποψη ότι οι ειδικότητες είναι πιο καλά καταρτισμένοι από τους εκπαιδευτικούς χάρη στα μαθήματα που παρακολουθούν ήδη στις σπουδές τους. Ενώ, οι εκπαιδευτικοί αναγκάζονται να παρακολουθήσουν περαιτέρω σεμινάρια για να ενημερωθούν και να εκπαιδευτούν. Ωστόσο, από τις συνεντεύξεις του προσωπικού του κέντρου, κι ενώ απευθύνονται σε ειδικότητες, γίνεται αντιληπτό ότι κι οι ίδιοι έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια και μετεκπαιδεύσεις. Αυτό από τη μία πλευρά θεωρείται θετικό αν ισχύει καθώς φαίνεται πως σαν επαγγελματίες όλοι στο τομέα της Ειδικής Αγωγής δε εφησυχάζονται και έχουν όρεξη για μάθηση και να προσφέρουν ουσιαστικά. Από την άλλη πλευρά όμως, αναγκάζονται να πληρώσουν επιπλέον χρήματα για κάτι που αποτελεί βασικό τους αντικείμενο και στις περισσότερες περιπτώσεις τα αποτελέσματα δεν είναι απόλυτα ικανοποιητικά. Σε κάθε περίπτωση τα πανεπιστημιακά ιδρύματα οφείλουν να εκπαιδεύουν σε άρτιο βαθμό όλους τους επαγγελματίες του χώρου της ειδικής αγωγής, ανεξαρτήτως της ιδιότητας που ακολουθούν.

Ένα ακόμη στοιχείο άξιο λόγου, είναι οι ηλικίες των συμμετεχόντων σε όλες τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα στο βιβλιογραφικό μέρος αλλά και στη παρούσα έρευνα που δε ξεπερνούν τα πενήντα έτη. Το γεγονός αυτό θεωρώ πως οφείλεται στο ότι η ΕΕΕ και ΥΤ είναι τομείς οι οποίοι βρίσκονται σε σχετικά πρώιμο στάδιο και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού δεν είναι ακόμη πλήρως εξοικειωμένο με αυτές τις έννοιες. Επίσης, σχετίζονται άμεσα με τον τομέα της Ειδικής Αγωγής, ο οποίος τα τελευταία χρόνια φαίνεται να κάνει αισθητή τη παρουσία του στο κομμάτι της εκπαίδευσης αλλά και σε κάθε κοινωνική πτυχή. Άρα, κάθε νέα γενιά επαγγελματιών Ειδικής Αγωγής εκπαιδεύονται όλο και περισσότερο με το πέρασμα των χρόνων σ αυτό τον τρόπο επικοινωνίας ενώ παράλληλα όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ευαισθητοποιείται και δείχνει ενδιαφέρον για την Ειδική Αγωγή και για όσα την περιβάλλουν.

Επομένως λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι επικοινωνιακές ανάγκες των ενήλικων ατόμων με νοητική υστέρηση ενός ΚΔΗΦ και η σημαντικότητα της ΕΕΕ προσεγγίζει αρκετά τα μέχρι τώρα βιβλιογραφικά δεδομένα. Ειδικότερα, το προφίλ των ενήλικων ατόμων με νοητική υστέρηση φαίνεται πως επηρεάζεται τόσο από τους γενετικούς όσο και από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Τα ελλείμματα που προκύπτουν αφορούν κάθε μέρος του λόγου, μορφή, περιεχόμενο, χρήση αλλά και την έκπτωση γνωστικών λειτουργιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, την αντιμετώπιση δυσκολιών σε καθημερινό πρακτικό επίπεδο σχετικά με τη προσωπική υγιεινή, τη σίτιση και οτιδήποτε συνεπάγεται με τη κοινωνική συναναστροφή και τους κανόνες που τη διέπουν. Σύμφωνα με το προσωπικό της δομής οι δυσκολίες αυτές επηρεάζουν τα μέλη σε μέτριο βαθμό, κάτι το οποίο έρχεται να επιβεβαιώσει το σημείο της βιβλιογραφίας όπου αναφέρεται ο βαθμός μέτριας νοητικής υστέρησης και οι δυσκολίες που ακολουθούν. Όσον αφορά το μέρος της ΕΕΕ είναι κατανοητή η αναγκαιότητά και τα οφέλη της, ακόμη κι όταν πρόκειται για ενήλικα άτομα με μέτριο βαθμό δυσκολίας, τα οποία δέχονται ως επί το πλείστον περιβαλλοντικά και εκπαιδευτικά ερεθίσματα και κατά την ενήλικη ζωή τους.

Το προσωπικό της δομής είναι ενημερωμένο όσον αφορά την ΕΕΕ και τα συστήματα που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα. Μάλιστα, αναφέρθηκε πως έχουν χρησιμοποιήσει κι οι ίδιοι κάποιους εναλλακτικούς τρόπους για να επικοινωνήσουν είτε εντός συνεδριών ή εκτός δομημένου πλαισίου με τα μέλη του κέντρου. Επομένως, στο σημείο αυτό επισημαίνεται η χρησιμότητα της ΕΕΕ και τα οφέλη της, τόσο για τα ίδια τα μέλη όσο και για τους φροντιστές τους. Το τελευταίο μάλιστα προκύπτει ξεκάθαρα από τις προτάσεις της ειδικής παιδαγωγού και της κοινωνικής λειτουργού, αναφέροντας τη συμβολή της ΕΕΕ στο κομμάτι των φροντιστών. Σημαντικό στοιχείο βέβαια είναι και η ανάληψη πρωτοβουλιών και η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης καθώς τα συστήματα ΕΕΕ συμβάλουν σ αυτό, γεγονός που αποδεικνύεται στις μέχρι τώρα έρευνες. Όλες οι απαντήσεις που προκύπτουν έρχονται να συμφωνήσουν με τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρθηκαν προηγουμένως σχετικά με τα πολλαπλά οφέλη που προσφέρουν τα συστήματα επικοινωνίας, όπως αυξημένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, καλύτερη καθοδήγηση, αύξηση κοινωνικής συμμετοχής κα.

Συνοψίζοντας, στη παρούσα μελέτη φαίνεται για μία ακόμη φορά ο σπουδαίος ρόλος της εναλλακτικής και επαυξητικής επικοινωνίας των ατόμων με νοητικές διαταραχές ακόμη και στην ενήλικη ζωή τους για να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις της καθημερινότητας. Φυσικά, γίνεται απόλυτα αντιληπτή η συμβολή των εκπαιδευτών ενός κέντρου διημέρευσης και ημερήσιας φροντίδας στο δύσκολο αυτό έργο παρέχοντας τις γνώσεις, την εμπειρία τους αλλά πάνω από όλα τη καρδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1 ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μία αξιολογη έρευνα που θα μπορούσε να διενεργηθεί περαιτέρω, είναι η δημιουργία ενός πίνακα ΕΕΕ και η χρήση αυτού σε άτομα με διαφορετικό βαθμό νοητικής υστέρησης. Δηλαδή θα μπορούσε να γίνει μία έρευνα με μελέτη περιπτώσεων των τεσσάρων βαθμών της νοητικής υστέρησης, καταγράφοντας έτσι τις δεξιότητες και τα ελλείμματα που προκύπτουν σε κάθε περίπτωση. Ακόμη, μετά το πέρας της αξιολόγησης θα μπορούσε να σχεδιαστεί ένα πρόγραμμα παρέμβασης για το κάθε περιστατικό ξεχωριστά και να αξιολογηθεί ο βαθμός που ενισχύθηκε η επικοινωνία με το συγκεκριμένο σύστημα Εναλλακτικής και Επαυξητικής Επικοινωνίας . Επομένως, θα γίνουν φανερά τα χαρακτηριστικά, οι μειονεξίες και οι δυνατότητες κάθε βαθμού νοητικής υστέρησης αλλά και πρακτικά τα οφέλη της ΕΕΕ στους υποψήφιους χρήστες της. Συνίσταται ο η επιλογή των ατόμων με νοητική υστέρηση να είναι ενήλικες προκειμένου να έχουν λάβει όσο το δυνατόν περισσότερα ερεθίσματα μέχρι την ενηλικίωσή τους τουλάχιστον.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abbeduto, L., Evans, J., & Dolan, T. (2001) . Theoretical perspectives on language and communication problems in mental retardation and developmental disabilities research reviews, 7, 45-55.

Ali, A., Blickwedel, J., & Hassiotis, A., (2014). Interventions for challenging behavior in intellectual disability. *Advances in Psychiatric Treatment*, 20(3), 184-192.

American Association on Mental Retardation (1992). *Mental Retardation: Definition, Classification and Systems of Support: 9th edition*. Washington DC: American Association on Mental Retardation

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th edition (DSM-V)*

Beukelman, D. R. & Mirenda, P. (2013). *Augmentative and Alternative Communication. Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs, Fourth Edition*. Baltimore: Brookes

Bloomberg, K., West, D., & Iacono, T. (2003). PICTURE IT: An evaluation of a training program for carers of adults with severe and multiple disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28, 260-282.

Branson, D. & Demchak, M. (2009). The use of augmentative and alternative communication methods with infants and toddlers with disabilities: A research review. *Augmentative and Alternative Communication*, 25, 274- 286

Bondy, A.S., Frost L.A., (1994) The Picture Exchange Communication System. *Sage Journal*, 9 (3)

Congressional Report on PL 100-407. (1988). *The Technology – Related Assistance for Individuals with Disabilities Act*. Washington, PC: U.S. Government Printing Office

Costigan, F. A., & Light, J. (2010). A review of preservice training in augmentative and alternative communication for speech- language pathologists, special education teachers and occupational therapists. *Assistive Technology®*, 22(4), 200-212

Γεωργοπούλου, Σ., (2013). Τεχνολογία Επαυξητικής & Εναλλακτικής Επικοινωνίας. Πάτρα

Diagnostic and statistical manual of mental disorders : DSM- IV-TR. American Psychiatric Association.

Ferreira, M. I. J., Travassos, X. L., Sampaio, R., & Pereira- Guizzo, C. D. S. (2013). Digital Games and Assistive Technology: Improvement of Communication of Children with Cerebral Palsy, *International Journal of Special Education*, 28(2), 36-46

Kent- Walsh, J., Light, J. (2003). General education teachers' experiences with inclusion of students who use augmentative and alternative communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 19 (2), 104-124

Kevan, F. (2003). Challenging behaviour and communication difficulties. *British Journal of Learning Disabilities*, 31(2), 75-80.

Κουρουπέτρογλου, Γ., & Λιάλιου Στ. (2002). Εναλλακτική και Επαυξητική Διαπροσωπική Επικοινωνία Ατόμων με αναπηρία, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Κουρουπέτρογλου, Γ., Βίγλας, Κ., Πήτα, Ρ., & Αθουσάκη, Μ., (2000). Εκτίμηση Χαρακτηριστικών Εναλλακτικής και Επαυξητικής Διαπροσωπικής Επικοινωνίας Ατόμων με Αναπηρία. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Light, J., & Drager, K. (2012). Early intervention for young children with autism, cerebral palsy, down syndrome and other disabilities. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο, Μάιος 2020, από <http://aackids.psu.edu>

Maes, B., Lambrechts, G., Hostyn, I., & Petry, K. (2007). Quality- enhancing interventions for people with profound intellectual and multiple disabilities. A review of empirical research literature. *Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 32(3), 163-178.

McCausland, D., McCallion, P., Brennan, D., & McCarron, M. (2018). Interpersonal relationships of older adults with an intellectual disability in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31, e140-e153. <https://doi.org/10.1111/jar.12352>.

Νικολόπουλος, Δ., Οκαλίδου, Α., Σίμος, Α., Βογινδρούκας, Ι., Μαρίνης, Θ., Πρώιου, Χ., Πρωτόπαππας, Χ., & Νικολόπουλος, Π.Θ., (2008), Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος

Pedretti, L. W., Smith, R. O., Hammel, J., Rein, J., Anson, D.K., & McGuire, M. J. (1992). Use of adjunctive modalities in occupational therapy. *American Journal of Occupational Therapy*.

Παρασκευόπουλος, Ι., Ν. (1998). Κλινική Ψυχολογία, Αθήνα. Parsons, F. (1909)

Πασχαλίδου, Ε., (2013). Χρήση μεθόδων εναλλακτικής επικοινωνίας και αξιοποίηση υποστηρικτικής τεχνολογίας σε άτομα-παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. (Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Πολυχρονοπούλου, Σ., (1996). Νοητική Υστέρηση. Σημειώσεις για το Μ.Π.Σ. Ειδικής Αγωγής του Π.Τ.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τσουμήτα, Στ., 0515(2017). Χρήση και σημασία εναλλακτικών μεθόδων επικοινωνίας και υποστηρικτικής τεχνολογίας στην ειδική αγωγή: μια διερευνητική μελέτη των ειδικοτήτων και των εκπαιδευτικών. (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Simion, E., (2014). Augmentative and alternative communication- support for people with severe speech disorders. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 128, 77-81

Sutherland, D., van de Meer, L., Sigafos, J., Mirfin-Beitch, B., Milner, P., O'Reilly, M. F., ... Marschick, P. (2014). Survey of AAC needs for adults with intellectual disability in New Zealand. *Journal of Developmental & Physical Disabilities*, 26, 115-122. <https://doi.org/10.1007/s10882-013-9347-z>.

Siu, E., Tam, E., Sin, D., Ng, C., Lam, E., Chui, M., et al, (2010). A survey of augmentative and alternative communication service provision in Hong Kong. *Augmentative and Alternative Communication*, 26, 289-298.

Schlosser, R. W. (2003). *The efficacy of augmentative and alternative communication: Toward evidence-based practice*. Boston: Academic.

Schlosser, R. W., & Sigafos, J., (2006) Augmentative and alternative Communication interventions for persons with developmental disabilities: Narrative review of comparative single- subject experimental studies. *Research in Developmental Disabilities*, 27(1), 1-29

Schlosser, R. W., & Wendt, O. (2008). Effects of augmentative and alternative communication intervention on speech production in children with autism : A systematic review. *American Journal of speech- language Pathology*, 17, 212-230.

Smith, M. (2020) Communication difficulties in adults with Intellectual Disability : Result from a national cross- sectional study. Elsevier, doi: 10.1016/j. ridd.2019.103557

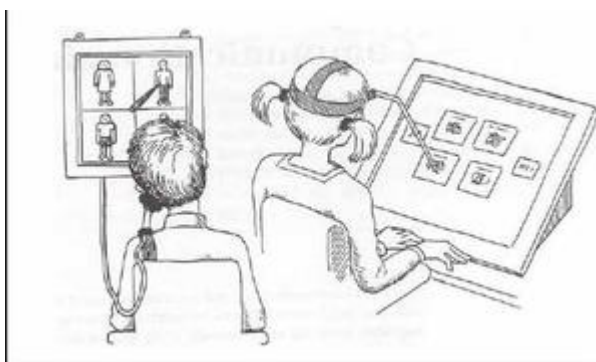
Wechsler Adult Intelligence Scale. Ανακτήθηκε από:
http://www.en.wikipedia.org/wiki/Wechsler_Adult_Intelligence_Scale.html

Westling, D.L. (1986) *Introduction to Mental Retardation*. New Jersey: Prentice- Hall, Inc.

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο σημείο αυτό παρατίθεται οι ερωτήσεις της συνέντευξης, που λειτούργησαν ως το ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων.

Ε.Ε.Ε.-
Διερεύνηση των
επικοινωνιακών
αναγκών των
μελών ενός
ΚΔΗΦ

Δομημένη Συνέντευξη με το εκπαιδευτικό και βοηθητικό προσωπικό του ΚΔΗΦ ΑΜΕΑ "Ήλιαχτίδα", σχετικά με τις επικοινωνιακές ανάγκες των μελών και τον ρόλο της Εναλλακτικής και Επαυξητικής Επικοινωνίας.

Εναλλακτική και
Επαυξητική
Επικοινωνία

1. Φύλο:

- a. Άνδρας
- b. Γυναίκα

2. Ηλικία:

3. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;

- a. Κάτοχος πτυχίου ΑΕΙ/ΑΤΕΙ/ΙΕΚ
- b. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου
- c. Κάτοχος διδακτορικού τίτλου

4. Ποιο είναι το επαγγελματικό σας αντικείμενο, όσον αφορά τη παρουσία σας στο ΚΔΗΦ ΑΜΕΑ Ηλιαχτίδα;

- a. Ειδική Παιδαγωγός
- b. Ψυχολόγος
- c. Κοινωνική λειτουργός
- d. Φυσικοθεραπευτής
- e. Εργοθεραπευτής
- f. Ορθοπαιδικός Ιατρός
- g. Βοηθός νοσηλεύτη

5. Ποιο χρονικό διάστημα απασχολείσθε στο Κέντρο Δημέρευσης Ημερήσιας Φροντίδας ΑΜΕΑ Ηλιαχτίδα;

6. Πόσες ώρες ημερησίως ή εβδομαδιαίως συναναστρέφεστε τα μέλη του Κέντρου;

7. Ποιοι παράγοντες θεωρείτε ότι επιδρούν στην επικοινωνία του ατόμου;

8. Εκτός από την μηχανική εκφορά του λόγου, την ομιλία, υπάρχουν κι άλλες μορφές επικοινωνίας . Γνωρίζετε κάποιες;

9. Κατά τη διάρκεια των συνεδριών σας στο Κέντρο, έχει χρειαστεί να χρησιμοποιήσετε κάποια άλλη μορφή επικοινωνίας, εκτός της ομιλίας;

10. Τα μέλη του Κέντρου παρουσιάζουν επικοινωνιακά ελλείμματα; κι αν ναι, σε ποιο τομέα;

11. Τα επικοινωνιακά ελλείμματα παρεμποδίζουν ή ακόμη και καταστέλλουν τη συμμετοχή και τη λειτουργικότητα των ατόμων. Όσον αφορά τις δραστηριότητες του Κέντρου σε τι βαθμό συμβαίνει αυτό;

- a. Καθόλου
- b. Ελάχιστα
- c. Μέτρια
- d. Πολύ
- e. Πάρα πολύ

12. Έχετε μέχρι στιγμής σκεφτεί να ενισχύσετε σε πρακτικό επίπεδο την επικοινωνία των μελών; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

13. Γνωρίζετε τον όρο ΕΕΕ και τη χρησιμότητά της;

Ναι Όχι

Αν ναι, γνωρίζετε κάποια απ τα συστήματα που εφαρμόζονται στην Ελλάδα;

14. Αναφορικά με τα μέλη του Κέντρου, ποιος τομέας δεξιοτήτων πρέπει να βελτιωθεί προκειμένου να είναι περισσότερο λειτουργικοί στη καθημερινότητά τους;

15. Επιπρόσθετα,
